ГАЗЭТА БЕЛАРУСАЎ У ВОЛЬНЫМ СЬВЕЦЕ. ЦАНА — PRICE $ 1.50

Беларус

B I E L A R U S

Byelorussian Newspaper in the free World
Published by the Byelorussian-American Association
P.O. Box 178
Jamaica, New York 11432
U.S.A.

№ 362 Год выд. XXXVIII | Верасень 1989

ЗЬ ДЗЬВЮХ ТУРМАЎ У АДНУ

(Да 50-годзьдзя «ўзьяднаньня» БССР)

У замежным друку апошнімі месяцамі шмат пісалася пра пакт Рыбэнтропа-Молатава ды сакрэтныя пратаколы да яго, што былі падпісаныя 50 гадоў таму напярэдадні Другое сусьветнае вайны. Вайна гэтая, як ведама, паперакройвала дзяржаўныя межы Эўропы. Грунтоўным чынам закранула гэтае перакройваньне і Беларусь. Для Беларусі гэта было, можна сказаць, ейнае трэйцяе тэрытарыяльнае «ўзбуйненьне» — пасьля двух папярэдніх 1924-га й 1926-га гадоў. Рэспубліка наступова ўваходзіла ў свой этнаграфічны прастор.

Працэс задзіночаньня Беларусі быў складаны, каштаваў вялікіх ахвяраў усім народам, што былі ў яго ўцягнутыя і нельга сказаць, што супярэчкі вакол гэтага пытаньня скончыліся. Дагэтуль моцным рэхам гучаць у іх падзеі 1939-45 гадоў.

Дзень 17 верасьня 1939 году — нядзеля якраз — для шмат каго ў тагачаснай Заходняй Беларусі быў падвойным сьвятам, для іншых-жа — паглыбленьнем трагедыі. Адчуваньне сьвяточнасьці ішло ў масы Беларусаў ад пакутаў мінулага, ад перасьледаў, зьдзеку, розных забаронаў з боку польскіх уладаў; у шмат каго з Палякоў настрой таксама падбадзёрыўся быў крыху ў надзеі, што Савецкі Саюз дапаможа абараніць ад Немцаў незалежнасьць польскай дзяржавы.

У кожнага пасвойму загараліся спадзяваньні на лепшае, бо ніхто ня ведаў і не падазраваў, якім жудасным выявіцца сталінскі рэжым для ўсіх жыхароў вызваленае» Заходняе Беларусі.

17-га верасьня ў Берасьце ўвайшлі гітлерскія жаўнеры, а з усходу насупраць ім рушылі сталінскія чырвонаармейцы. Задзіночаньне тэрытарыяльна Беларусы ўвайшлі ў новую фазу гісторыі, трагічную, зь безьлічай ахвяраў, сымбалем якое сёньня сталіся Курапаты і Хатынь.

Ацэнка падзеяў верасьня 1939 году — справа няпростая. Гітлер нападам на Польшчу пагвалтаваў права польскага народу на мірнае жыцьцё і на сваю дзяржаву. Але гледзішча беларускае на 1939 год розьніцца ад гледзішча польскага. Трагедыя тэрытарыяльнага падзелу Беларусі пачалася раней за трагедыю падзелу польскае дзяржавы. Беларусь была раскроеная напалам у сакавіку 1921 году Рыскім трактатам, і пытаньня легальнасьці ды маральнасьці таго, што здарылася ў верасьні 1939 году, нельга разглядаць адарвана ад таго, што адбылося ў Рызе ў сакавіку 1921 году ды што выраблялі польскія ўлады пасьля ў Заходняй Беларусі.

Рыскі трактат, падзел Беларусі на ўсходнюю й заходнюю, быў аднадушна асуджаны ўсімі бяз вынятку беларускімі партыямі й нацыянальна-культурнымі дзеячамі. Ад імя ўсіх іх ці не найлепш выказаўся Якуб Колас у яго-ным славутым вершы «Беларускаму люду», у чатырохрадкоўі: «Нас падзялілі — хто? — Чужаніцы, чорных дарог махляры! К чорту іх межы! К д'яблу граніцы! Нашы тут гоні, бары!»

На перамовах у Рызе Савецкая Беларусь ня мела свайго прадстаўніцтва, урад БССР аддаў свае «паўнамоцтвы» ўраду РСФСР, як і запісана на ўступе да «Мірнае ўмовы паміж Расеяй і Украінай, з аднаго боку, і Польшчай — з другога», падпісанае ў Рызе 18 сакавіка 1921 году. Артыкул сёмы трактату пачынаецца гэтак:

«Польшча дае асобам расейскае, украінскае і беларускае нацыянальнасьці, што знаходзяцца ў Польшчы, на аснове раўнапраўя нацыянальнасьцяў, усе правы, што забясьпечваюць свабоднае развіцьцё культуры, мовы й выконваньня рэлігійных абрадаў» (гл. П. Н. Ольшанский. Рижский мир. Москва: «Наука», 1969).

На жаль, палітыка Варшавы ў дачыненьні да Беларусаў на «крэсах усходніх», асабліва пачынаючы ад 1926 году, калі да ўлады прыйшоў Пілсудзкі, была ўсё больш і больш рэзкім адмаўленьнем узятых на сябе ў Рызе забавязаньняў. Дык які юрыдычны грунт можа мець для Польшчы ўмова, калі падкошаная самымі-ж Палякамі ейная маральная аснова?

Рыскі падзел Беларусі быў перш-наперш пагвалтаваньнем прынцыпу самавызначэньня народаў на этнічнай аснове, а другое — нядоля Беларусаў у Польшчы Пілсудзкага й Рыдза-Сьміглага сталася дадатковым запярэчаньнем права Палякоў на заходнія землі Беларусі. Тое, што Беларусы на ўсход ад Рыскае мяжы, пачынаючы ад 1930 году, меліся яшчэ горш як пад Польшчай, аніяк не падмацоўвае польскіх прэтэнсіяў на Заходнюю Беларусь: аргумэнт мяжы 1772 году (адкуль паходзіць і рыская мяжа) сёньня павінна ляжаць ужо ў сфэры гісторыі, а не палітыкі.

Так што пасьля Рыгі «нашымі» «гоні, бары» ня сталіся ані ўва ўсходняй, ані ў заходняй Беларусі. «Нашымі» не зрабіла іх і задзіночаньне ў верасьні 1939 году. Але задзіночаньне гэтае ўзмоцніла шанцы Беларусам выжыць як нацыі. Апынуўшыся ў аднэй дзяржаве, беларускі народ здабыў большыя магчымасьці для развіцьця свайго палітычнага, эканамічнага і асабліва культурнага патэнцыялу. Беларускаму нацыянальнаму існаваньню яшчэ ад 16-га стагодзьдзя заўсёды была большая або меншая пагроза і з боку Маскоўшчыны, і з боку Польшчы. Кожны тэрытарыяльны падзел Беларусі, які-б ён ні быў, узмацняў гэтую пагрозу. З гэтага гледзішча, у кантэксьце гістарычнага развіцьця беларускай нацыі, тэрытарыяльная кансалідацыя Савецкай Беларусі ў верасьні 1939 году была зьвяй дадатнай.

Разгляд усіх аспэктаў гэтае падзеі ў беларускай гістарыяграфіі даўгі час стрымваўся савецкай цэнзурай, якая скоўвала ня толькі беларускіх, але й польскіх дасьледнікаў. Цяпер пытаньне гэтае вызвалілася спад ідэялягічна-палітычнага кантролю. Шырака пра яго піша польскі друк, і робяцца першыя крокі да разгляду гэтай праблемы ў друку савецкім. Гэтак, газэта «Літаратура і мастацтва» за 25 жніевня зьмясьціла артыкул Таляронка на тэму падзеяў жнівеня-верасьня 1939 году. Цікавы артыкул пра падзеі 50-гадовае і глыбейшае даўнасьці зьмясьціў Віктар Мароз у другім нумары часапісу «Кантакт». Беларускі Народны Фронт «Адраджэньне» праводзіць у Менску на гэтую тэму цэлую сэрыю сэмінараў.

Нарэшце мы дачакаліся часу, калі можна высьвятліць, прааналізаваць і асэнсаваць адзін з самых важных мамэнтаў нашай недалёкай мінуўшчыны.

«17 ВЕРАСЬНЯ (1939 ГОДУ) ЎЗЬЯДНАЛІСЯ ЗАХОДНЯЯ І ЎСХОДНЯЯ БЕЛАРУСЫ, УЗЬЯДНАЛІСЯ Ў ТУРМЕ ПЕРАД АДПРАЎКАЙ НА РАССТРЭЛ. УЗЬЯДНАЛАСЯ НЯ СУВЭРЭННАЯ КРАІНА, А КОЛІШНЯЯ ЎСКРАІНА РАСІЙСКАЙ ІМПЭРЫІ... ПАЛЯНІЗАЦЫЮ ЗАМЯНІЛА ЯШЧЭ БОЛЬШ ЖОРСТКАЯ РУСЫФІКАЦЫЯ... РАССТРЭЛЫ І ДЭПАРТАЦЫІ, СЬМЕРЦЬ І ГОРА — ВОСЬ ЗЬМЕСТ 'РАДАСНАЕ' ПАДЗЕІ 17 ВЕРАСЬНЯ ПАД БЛІШЧАСТЫМ ЛЁЗУНГАМ УЗЬЯДНАНЬНЯ НАЦЫІ...». — З паведамленьня аб праведзеным у Менску сэмінары, наладжаным Соймам БНФ «Адраджэньне», на якім рэфэрат чытаў др. Анатоль Грыцкевіч (*«Навіны» БНФ, № 9-10, 6.VIII.89*).

23-ЦІ КАНГРЭС БАЗА

У Нью-Ёрку 2 верасьня ў памешканьні Фундацыі імя П. Крэчэўскага адбыўся штодвухгадовы зьезд дэлегатаў Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня ў Амэрыцы. У прэзыдыюм зьезду былі абраныя: др. Янка Запруднік (старшыня), сп-чна Раіса Станкевіч і сп. Сяргей Карніловіч (сакратары).

Прамаўляе сп. Ф. Нюнько. Сядзіць сп. А. Шукелайць.

Зьезд заслухаў справаздачы, абраў кіраўнічыя органы, прыняў рэзалюцыі. Знакам новага часу была прысутнасьць на зьезьдзе суродзіча зь Вільні, сп. Фёдара Нюнька, прадстаўніка управы беларускага культурнага таварыства «Сябрына» ў Вільні. Сп. Нюнько на просьбу зьезду расказаў пра жыцьцё Беларусаў у Літоўскай ССР, пра магчымасьці арганізавацца, якія дала перабудова, ды пра прыхільнае стаўленьне да беларускіх патрэбаў літоўскага руху за перабудову «Саюдзіс».

Старшыня Галоўнае Управы БАЗА сп. Антон Шукелайць у сваёй справаздачы адзначыў рост апошнімі двума гадамі актыўнасьці Задзіночаньня, як вынік пашырэньня кантактаў з Бацькаўшчынай ды ў сувязі з гэтым цясьнейшае супрацоўніцтва з Арганізацыяй Беларуска-Амэрыканскае Моладзі (старш. сп. Юрка Азарка).

На працягу справаздачнага пэрыяду актыўнае арганізацыйна-культурнае жыцьцё праходзіла ў ньюджэрзыйскім аддзьдзеле (старш. сп. Міхась Тулейка): добрай фінансавай гаспадаркай мог пахваліцца ньюёркскі аддзьдзел (старш. сп. Алесь Міцкевіч); дэлегаты радыя былі пачуць пра справы клíўлендзкага аддзьдзелу (старш. сп. Янка Ханенка), дзе добра наладжанае культурнае жыцьцё й пачатае будаўніцтва вялікага грамадзкага цэнтру, пра што расказаў сп. С. Карніловіч.

Рэдактар газэты «Беларус» сп. Я. Запруднік у сваёй справаздачы паінфармаваў пра ўзмоцненае зацікаўленьне газэтай «Беларус» у Польшчы й БССР, адкуль прыходзяць усё новыя просьбы прысылаць газэту. Скарбнік выдавецтва «Беларус» сп-чна Р. Станкевіч, даўшы фінансавую справаздачу, падкрэсьліла канечную патрэбу папаўненьня касы выдавецтва ў сувязі з ростам выдаткаў. Рэдкалегія «Беларуса» пастанавіла зьвярнуцца да сваіх чытачоў і суродзічаў наагул з заклікам аб дапамозе.

Др. Запруднік прачытаў дэкрэт Рады БНР аб узнагароджаньні газэты «Беларус» ордэнам Пагоні з нагоды 40-годзьдзя БАЗА.

Уступаючай Галоўнай Управе, і ўпасобку ейнаму старшыні сп. А. Шукелайцю, было прызнанае абсалютором з падзякай. Новая ўправа, выб-

(Працяг на 2-й б.)

BIELARUS
Byelorussian Newspaper in the Free World
Published monthly by
BYELORUSSIAN-AMERICAN ASSOCIATION, INC.
Subscription $20 yearly
«БЕЛАРУС» — Газэта Беларусаў у Вольным Сьвеце.
Выходзіць месячна *Рэдагуе Калегія*
Выдае: Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне.
Падпіска зь перасылкаю 20 дал. на год.
Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, могуць зьмяшчаць пагляды, зь якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

ПАСТАНОВЫ

23-га кангрэсу Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня ў Амэрыцы, што адбыўся ў Нью-Ёрку 2 верасьня 1989 году.

1. Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне выказвае сваё падтрыманьне Беларускаму Народнаму Фронту за перабудову «Адраджэньне» і Беларускаму грамадзкаму гісторыка-асьветніцкаму таварыству памяці ахвяраў сталізму «Мартыралёг Беларусі» і іхнай самаахвярнай і дабрароднай дзейнасьці на карысьць нацыянальна-дэмакратычнага адраджэньня народаў Беларусі, умацаваньня эканомікі краю ды паглыбленьня гістарычнай памяці Беларусаў. Дзейнасьць БНФ, «Мартыралёгу Беларусі», Канфэдэрацыі Беларускіх Суполак збольшвае шанцы на незварачальнасьць працэсу дэмакратызацыі ды забясьпечвае поступ да свабоднага нацыянальнага існаваньня й загарантаваньня аптымальных умоваў для выяўленьня індывідуальнага й калектыўнага творчага патэнцыялу беларускага грамадзтва.

2. Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне далучаецца да асуджэньня ўстаноўчым зьездам БНФ ў Вільні 24-35 чэрвеня сёлета ўраду Беларускае ССР за злачыннае замоўчваньне вынікаў чарнобыльскай катастрофы на Беларусі ды абыякавае стаўленьне да патрэбаў жыхарства паражаных радыяцыяй мясцовасьцяў Рэспублікі і падтрымвае дамаганьні, каб асобы, адказныя за засакрэчваньне інфармацыі пра чарнобыльскую аварыю, былі аддадзеныя пад суд.

Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне падтрымвае зварот устаноўчага зьезду БНФ «да ўсіх народаў сьвету, да ўсіх дабрачынных арганізацыяў», у якім выказаная просьба праявіць салідарнасьць зь беларускім народам, дапамагчы яму мэдыцынскай тэхнікай, мэдыкамэнтамі, грашыма для лячэньня хворых, для будаўніцтва жыльля тым, хто будзе адселены з раёнаў, заражаных радыяцыяй Чарнобыля. БАЗА спадзяецца, што ўлады Беларускае ССР зарэгіструюць Беларускі Народны Фронт, каб стварыць гэтай дэмакратычнай арганізацыі ўмовы для праводжаньня дзейнасьці ў нармальных абставінах, каб БНФ мог выкарыстаць максымальна тую патэнцыяльную дапамогу пацярпелым ад Чарнобыля, якую Беларусы Амэрыкі гатовыя даць.

3. 23-ці кангрэс БАЗА заклікае ўсіх сваіх сяброў і ўсіх суродзічаў у Амэрыцы далучыцца да стварэньня ў чэрвені сёлета на Беларусі Таварыства Беларускае Мовы, падтрымаць гэтае Таварыства маральна й матар'яльна, бо яно паставіла перад сабой высакародную мэту аднаўленьня годнасьці беларускае мовы, звароту яе ўва усе сфэры жыцьця, далейшага разьвіцьця ды захаваньня ейнае чысьціні й самабытнасьці.

4. Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне падтрымвае ініцыятыву на Беларусі прадстаўнікоў розных канфэсіяў, хрысьціянскіх і нехрысьціянскіх, карыстацца як мага шырэй беларускай мовай у рэлігійнай практыцы. Беларуская мова, якая мае за сабой стагодзьдзі дзяржаўнага статусу й функцыянаваньня ўва ўсіх сфэрах культуры, павінна ізноў стацца фактарам маральна-палітычнага адзінства беларускага народу, гарантыяй ягонае нацыянальна-культурнае няўміручасьці.

5. Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне падтрымвае выказаную на старонках газэты «Літаратура і мастацтва» (18.VIII.89) ідэю правядзеньня «сусьветнага кангрэсу Беларусаў». Гэткі кангрэс мог-бы адбыцца ў часе наступнае Сустрэчы Беларусаў Паўночнае Амэрыкі, што прыпадае на 3-5 верасьня 1990 году і якая, як мяркуецца, адбудзецца ў горадзе Клііўленьдзе ў штаце Агаё ў ЗША.

23-ЦІ КАНГРЭС БАЗА

(Заканчэньне зь 1-й б.)

раная ў складзе: Антон Шукелайць — старшыня, Юрка Азарка — заст. старш., Франьціш Бартуль — заст. старш., сябры ўправы: Вера Запруднік, Васіль Русак, Ала Орса-Рамана, Раіса Станкевіч, Аляксандар Міцкевіч, Янка Запруднік, Юрка Кіпель.

У Рэвізійную камісію былі абраныя сп.сп. Уладзімер Русак (старш.), Віталь Кажан і Кастусь Верабей.

Пасьля нарадаў ньюёркскі адзьдзел БАЗА наладзіў для дэлегатаў і гасьцей прыняцьце.

ДАМАГАНЬНІ СУДЗІЦЬ М. СЬЛЮНЬКОВА

На ўстаноўчым зьезьдзе БНФ «Адраджэньне» (у Вільні 24-25 чэрвеня сёлета) выказваліся дамаганьні «прыцягнуць да судовае адказнасьці Мікалая Сьлюнькова (цяперашні сябра Палітбюро ЦК КПСС), які ў часе чарнобыльскае аварыі быў сакратаром ЦК кампартыі Беларусі. Як выясьнілася на зьезьдзе, ён усімі сіламі перашкаджаў своечасоваму агалошаньню жыхарству рэспублікі аб небясьпецы радыяактыўнага заражэньня й прымяншаў вынікі аварыі». Старшыня зьезду З. Пазьняк дыпляматычна абыйшоў гэты войстры рыф.

(Паводля карэспандэнцыі Дзьмітрыя Міхайлава ў часапісе Літоўскага руху за перабудову «Согласие», № 10, 10.VI.89).

БЯЗ МЫЛА Ў ЧАРНОБЫЛЬСКАЙ ЗОНЕ

Мяжа Хойніцкага раёну Гомельскай вобласьці ляжыць пяць кілямэтраў ад разбуранага чарнобыльскага атамнага рэактара. У калектыўным лісьце ў газэту «Известия» больш як 600 жыхароў гор. Хойнікі пытаюцца: «Хацелася-б ведаць: як можна захоўваць асабістую гігіену (паводля рэкамэндацыі вучоных), калі на тры месяцы нам выдзяляюць адзін (!) кавалачак мыла і адзін пачак парашку». («Известия», 30.VII.89)

АБ ПЕРААДОЛЕНЬНІ ВЫНІКАЎ ЧАРНОБЫЛЬСКАЙ КАТАСТРОФЫ

***Ад Рэдакцыі:** Ніжэй зьмяшчаем прысланы нам старшынёй Камісіі па замежных сувязях БНФ «Адраджэньне» Валянцінай Трыгубовіч тэкст рэзалюцыі ўстаноўчага зьезду Беларускага Народнага Фронту за перабудову «Адраджэньне», прынятае на ўстаноўчым зьездзе БНФ у Вільні 24-25 чэрвеня сёлета.*

У выніку Чарнобыльскай катастрофы палова тэрыторыі Беларусі моцна заражаная радыянуклідамі. Пятая частка ворнай зямлі Рэспублікі няпрыдатная для выкарыстаньня. Стала немагчыма ня толькі весьці гаспадарчую дзейнасьць, але і жыць у Брагінскім, Буда-Кашалёўскім, Краснапольскім, Нараўлянскім, Хойніцкім, Чэрыкаўскім ды іншых раёнах Рэспублікі. Заражанасьць у шмат якіх мясьцінах перавышае 15 кюры на квадратны кілямэтр, а месцамі дасягае 200 кюры і больш. У многіх паселішчах людзі набралі за тры гады да 25 бэр. Расьце колькасьць ракавых захворваньняў, зьніжаецца імунітэт да гэтак званых звычайных хваробаў. Пагроза генафонду нацыі зьяўляецца жахлівым фактам. Вынікі катастрофы, калі браць пад увагу аддаленую пэрспэктыву, можна параўнаць толькі са сталінскім і гітлераўскім генацыдам. Яны пагражаюць існаваньню Беларусаў на Зямлі.

У тым, што сотні тысячаў нашых грамадзян жывуць ва ўмовах, няпрыдатных для жыцьця, вінаваты, перш за ўсё Ўрад Беларускай ССР. Своечасова не ацаніўшы сытуацыю, усяляк прыхарошваючы становішча, ён не запатрабаваў ад Ураду ССР сродкаў на поўнае адсяленьне людзей з заражаных раёнаў і паселішчаў. Ён нават адмовіўся ад прапановы Ураду Савецкага Саюзу цалкам выселіць Брагінскі раён. Кіраўнікі Рэспублікі зрабілі ўсё, каб дасьветчаныя народныя дэпутаты ня трапілі на нараду з удзелам Старшыні Савету Міністраў СССР, што праводзілася ў часе работы Зьезду народных дэпутатаў СССР і была прысьвечаная чарнобыльскай праблеме.

Устаноўчы зьезд Беларускага Народнага Фронту за перабудову «Адраджэньне» расцэньвае дзеяньні Ураду БССР як злачынства супраць сёньняшніх і наступных пакаленьняў народу Беларусі, як жаданьне кіраўніцтва БССР спадабацца кіраўніцтву Савецкага Саюзу, як імкненьне паранейшаму ствараць фальшывы вобраз сытай і задаволенай Беларусі ў вачах савецкай і сусьветнай грамадзкасьці.

Устаноўчы зьезд БНФ «Адраджэньне» патрабуе ад Урадаў БССР і СССР прыняць неадкладныя меры дзеля выратаваньня тых, каго яшчэ можна выратаваць, дзеля аблягчэньня пакутаў тых, хто ўжо хворы.

Улічваючы тое, што Урад БССР і розныя саюзныя ведамствы хаваюць аб'ектыўную інфармацыю аб сытуацыі ў заражаных раёнах, Устаноўчы зьезд Беларускага Народнага Фронту за перабудову «Адраджэньне» патрабуе зьняць сакрэтнасьць зь інфармацыі пра стан радыяцыі і вынікі Чарнобыльскай катастрофы на Беларусі. Павінна быць поўная адкрытасьць і поўная магчымасьць веданьня пра радыяцыйнае становішча, пра заражанасьць прадуктаў, паветра, зямлі, вады, расьлін, жывёл, людзей для кожнага жыхара Рэспублікі. Народ павінен ведаць пра свой лёс, пра будучыню сваіх дзяцей і мець магчымасьць ратавацца.

Трэба стварыць усе ўмовы для паратунку насельніцтва. Дзеля гэтага неабходна патрабаваць сродкі і фондавыя матар'ялы з адказных за трагедыю саюзных міністэрстваў, каб ажыцьцявіць адсяленьне людзей з моцна заражаных раёнаў Магілёўскай і Гомельскай вобласьцяў у адносна чыстыя раёны Віцебскай вобласьці (якая абязьлюдзела ў выніку бюракратычнай гаспадарчай палітыкі) і ў іншыя аддаленыя раёны Беларусі. Пры гэтым насельніцтва з пацярпелых раёнаў не павінна дэпартавацца за межы Рэспублікі. Народ павінен разумець гэта і не паддавацца вынарадаваньню нацыі. Землі, зь якіх часова адселеныя жыхары, павінны быць пад строгім рэспубліканскім кантролем і міжнародным наглядам, мець асаблівы ахоўны юрыдычны статус. Рэжым утрыманьня іх вызначаецца Урадам Беларусі.

Неабходна тэрмінова спыніць пасыланьне моладзі і дзяцей на сельскагаспадарчую і любую іншую працу ў радыяцыйна заражаныя раёны Беларусі.

Уся Беларусь павінна стаць бязьядзернай зонай.

Кіраўнікі БССР, што на працягу 1986-89 гадоў завялі Рэспубліку і народ да такога бядотнага стану і не запабеглі вынікам Чарнобыльскай трагедыі, павінны панесьці адказнасьць перад законам, гісторыяй і людзьмі, перад пакаленьнем.

Устаноўчы зьезд БНФ за перабудову «Адраджэньне» зьвяртаецца да ўсіх народаў сьвету, да ўсіх дабрачынных арганізацыяў з просьбай праявіць салідарнасьць зь беларускім народам, дапамагчы яму мэдыцынскай тэхнікай, мэдыкамэнтамі, грашыма для лячэньня хворых, для будаўніцтва жыльля тым, хто будзе адселены. Зьезд спадзяецца на дапамогу Беларусаў, якія жывуць за мяжой, на садзеяньне кіраўніка Беларускае Аўтакефальнае Царквы Архіепіскапа Мікалая і Апостальскага Візытатара для Беларусаў-каталікаў айца Аляксандра Надсона, і даручае Сойму падрыхтаваць адпаведныя звароты. Зьезд мяркуе, што Ўрад Беларускай ССР не адмовіцца ад такое дапамогі.

Устаноўчы зьезд БНФ за перабудову «Адраджэньне» выказвае сваё спачуваньне народам Украіны і Расеі, якія таксама пацярпелі ад Чарнобыльскае катастрофы, і выказваецца за супольныя дзеяньні дзеля пераадоленьня яе вынікаў.

ЧАРНОБЫЛЬ: ХАВАНЬНЕ ВЫНІКАЎ

Брытанскі часапіс New Scientist (15.VII, бб. 28-29) падаў пра высяленьне жыхароў зь мясцовасьцяў, што ляжаць паза 30-кілямэтровай «мёртвай» зонай. Часапіс піша, што радыяцыяй заражаныя 18 працэнтаў тэрыторыі Беларускае рэспублікі з жыхарствам 500 тысячаў. Радыяцыяй забруджаная пятая частка ворнае зямлі БССР.

Мэдычныя агляды, якія робяцца жыхаром заражаных тэрыторыяў, піша часапіс, мала супакойваюць людзей, бо ад іх хаваюць вынікі аглядаў. Пра хаваньне вынікаў пісаў карэспандэнт газэты «Московские Новости» Ўладзімер Калінка. Пасьля артыкулу Калінкі больш як 500 жыхароў Гомля напісалі калектыўны ліст, у якім наракалі на нястачу «чыстых» прадуктаў, дазіметраў ды іншага мэдычнага абсталяваньня.

Часапіс згадвае таксама ліст ад беларускіх народных дэпутатаў урадавай камісіі ў Маскве з нараканьнем, што бязьдзейнасьць уладаў «робіць вельмі адмоўны ўплыў і дэмаралізуючы псыхалягічны эфэкт на жыхароў».

ТВОРЫЦЦА РАБОЧЫ САЮЗ БЕЛАРУСІ

Згодна з паведамленьнямі менскіх карэспандэнтаў Беларускае праграмы радыё «Свабода», у Беларусі робяцца намаганьні стварыць работніцкую арганізацыю, якая бараніла-б правы працоўных і нацыянальныя інтарэсы Рэспублікі. Гэтак, 5-га ліпеня ў Менску на сходзе рабочых сталічных групаў падтрымкі Беларускага Народнага Фронту «Адраджэньне» была абраная ініцыятыўная група для заснаваньня гэткае арганізацыі, Рабочага Саюзу Беларусі. 8-9 ліпеня гэтая ініцыятыўная група брала ўдзел у сустрэчы ў Маскве прадстаўнікоў рабочых клюбаў Расеі і Ўсходняй Украіны ды прадстаўнікоў падобных рухаў Латвіі й Літвы. На нарадзе абмяркоўваліся пэрспэктывы й формы работніцкага руху ў СССР. Балтыцкія й беларуская дэлегацыі выказаліся за стварэньне незалежных грамадзка-палітычных работніцкіх арганізацыяў, якія мелі-б свой супольны каардынацыйны цэнтар у Маскве.

12-га ліпеня на сходзе рабочых зь менскіх групаў падтрымкі БНФ быў прыняты зварот да рабочых Беларусі. У другім пункце звароту ўхвалены прынцып «палітычнага плюралізму, шматпартыйнасьці і недапушчальнасьці манаполіі на палітычную ўладу якой-небудзь арганізацыі». У сёмым пункце выказанае дамаганьне «забясьпечыць магчымасьць далучэньня працоўных да роднае мовы і культурнай спадчыны свайго народу».

9-га верасьня ў Доме культуры заводу імя Леніна ў Менску адбылося інфармацыйна-арганізацыйнае пасяджаньне, у якім узяло ўдзел 208 рабочых ад 72 прадпрыемстваў Рэспублікі. Абранаму арганізацыйнаму камітэту даручана распрацаваць праект статуту новай грамадзка-палітычнай арганізацыі, якая будуецца на прынцыпах канфэдэрацыйнага аб'яднаньня работніцкіх камітэтаў і саюзаў.

«ЖЫВІЦА» Ў НЬЮ-ЁРКУ

Стараньнямі Беларускае місіі пры Аб'еднаных Нацыях і савецкага таварыства «Радзіма» ў залі бібліятэкі ААН адбыўся 21 верасьня канцэрт, у якім узялі ўдзел двое прадстаўнікоў беларускага народнага мастацтва, заснавальнікі новага ансамблю «Жывіца» — заслужаная артыстка БССР Валянціна Пархоменка й саліст Аляксандар Казак (на здымцы).

Валянціна Пархоменка й Аляксандар Казак — арганізатары ансамблю «Жывіца».

У праграме канцэрту, у якім узялі таксама ўдзел двое сьпевакоў з Масквы, Пархоменка й Казак выканалі — сольна й дуэтам, а-капэльна і пад акампанімэнт інструмэнтаў — каля дзесятка народных песьняў (белым голасам). Абое сьпевакоў маюць прыгожыя, звонкія галасы, глыбока адчуваюць характар песьні. Сп. Казак віртуозна йграў на гармоніку, а таксама на... саломе! В. Пархоменка адзначалася багатым народным касьцюмам (які яна сама й зрабіла). Міжнародная аўдыторыя вельмі цёпла прыняла беларускіх артыстаў.

Слухачы-Беларусы шкадавалі, што ў Нью-Ёрк ня прыехаў цэлы ансамбль «Жывіца» (12 музыкаў і двое сьпевакоў), першы публічны канцэрт якога ў сьнежні летась шырака й вельмі дадатна апісаны ў газэце «Голас Радзімы» (№ 52/88).

Пра свой ансамбль В. Пархоменка сказала: «Жывіца — гэта смала, што зьяўляецца на параненым дрэве, яна загойвае раны, застывае як бурштын і захоўвае тое, што ў яе трапіла, на вякі. Мы з Казаком шмат езьдзілі па рэгіёнах рэспублікі, сустракаліся са старымі людзьмі, запісалі шмат песень, музыкі, легендаў і паданьняў. Гэта была доўгая й вялікая работа. У нашым калектыве сабраныя амаль усе музычныя інструмэнты, якія былі некалі на Беларусі: ліра, цымбалы, салома, дудкі, гусьлі, скрыпкі, гармонікі, дуда, шумавыя інструмэнты, званочкі, кмены, травы, акарына або карынка і г.д. У рэпэртуары ансамблю песьні, танцы. Праграма ідзе як народнае дзейства, як народны тэатр-дзея. Ёсьць старажытны рэліктавы абрад 'Жаніцьба коміна', песьні беларускага Палесься ды іншае. Усё гэта выконваецца аўтэнтычна, з захаваньнем манеры выканьня, моўных дыялектаў і таго духу, які бытаваў у дадзеных рэгіёнах, бо песьня, мова, фальклёр — душа народу, а яна ў Беларуса цудоўная».

Беларусы Нью-Ёрку, як і Беларусы Кліўленду, дзе трупа таварыства «Радзіма» пабывала колькі дзён перад тым, былі вельмі радыя сустрэцца з прадстаўнікамі «Жывіцы», вельмі высока ацанілі іхнае мастацтва й сардэчнасьць ды засталіся з гарачым жаданьнем пабачыць і паслухаць «Жывіцу» ў поўным складзе.

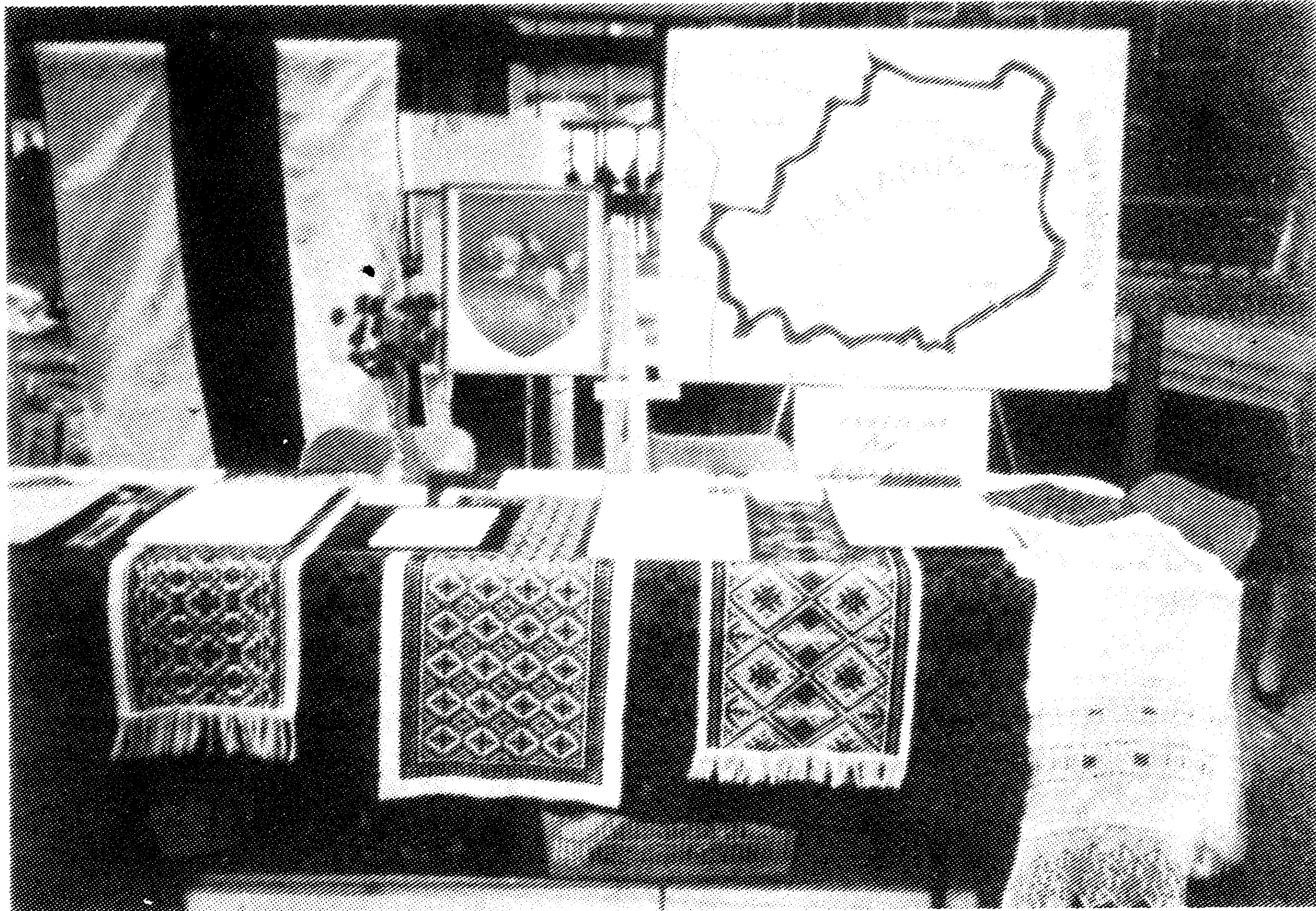
ЖЫРОВІЦКІ МАНАСТЫР

Вялікі ілюстраваны матар'ял пра Жыровіцкі манастыр зьмясьціла камсамольская газэта «Чырвона зьмена» (26.VIII). У манастыры жывуць цяпер 16 манахаў і 50 манашак. 23 ліпеня сёлета ў манастыры пачала працаваць сэмінарыя, у якой займаюцца 40 сэмінарыстаў.

З жыцьця ў Чыкага

ТЫДЗЕНЬ ПАНЯВОЛЕНЫХ НАРОДАЎ

Адзначэньне Тыдня пачалося ў нядзелю 16 ліпеня ў канцэртнай гарадзкой залі пры Нэйві Пір. Пасьля ранішняй літургіі, адслужанай біскупам польскага паходжаньня Абрамовічам, апаўдні пачалася праграма: з прамовамі на тэму дня выступілі былы кангрэсмэн а цяперашні гарадзкі райца Рамам Пуцінскі і старшыня Камітэту Паняволеных Народаў (КПН) у Чыкага Казімір Оксас, Амэрыканец літоўскага паходжаньня. Сп-ня Вера Рамук адсьпявала амэрыканскі гімн. Коратка прамаўлялі прадстаўнікі розных этнічных групаў; ад імя беларускай групы гаварыла сп-ня Рамук пра сучасны стан на Беларусі. Сп-ня Рамук адсьпявала таксама God Bless America.

Частка беларускага стэнду на выстаўцы ў Чыкага

17 ліпеня ў штатным будынку адчынілася трохдзённая выстаўка мастацтва некалькіх этнічных групаў, у тым ліку й беларускае — стараньнямі сп-тва Людвікі й Антона Бяленісаў і сп-ні Веры Рамук. Экспанаваліся дзяружкі, вышыўкі, здымкі беларускіх дзеячоў, пісьменьнікаў, вакальна-інструмэнтальных гуртоў, спартсмэнаў і спартсмэнак; раздаваўся даведачны матар'ял пра Беларусь.

Увечары таго-ж дня ў тым-жа будынку адбылося прыняцьце губэрнатарам штату Джэймсам Томсанам прадстаўнікоў паняволеных народаў. Пасьля вячэры былі ўнесеныя групай вайскоўцаў амэрыканскія сьцягі на залю, дзе сталі сьцягі ўсіх паняволеных народаў. Сп-ня В. Рамук адсьпявала амэрыканскі гімн, а архімандрыт Бутрымскі, настаяцель украінскай каталіцкай царквы, сказаў малітву. Прамаўлялі коратка старшыня КПН Казімір Оксас, штатная сэнатарка Джуды Бар Тапінка ды прыяцелька Беларусаў Аўрэлія Пуцінская, сакратарка акруговых судоў. Вэнгерская група выканала колькі бадзёрых танцаў.

У часе праграмы сп. Оксас уручыў сп-ні Веры Рамук, Біруце Віндасіус (літоўскага паходжаньня) і сэнатарцы Джуды Тапінцы ўзнагародныя плякеткі за выдатную працу на карысьць паняволеных народаў. Сугучна праграме былі прачытаныя дэклярацыі пра свабоду.

У заключным слове сп. Л. Казаніўскі, памочнік губэрнатара да этнічных справаў, падсумаваў дзейнасьць КПН у Чыкага. Учарыстасьць закончылася малітвай біскупа Абарамовіча і песьняй «Божа, блаславі Амэрыку» ў выкананьні сп-ні В. Рамук.

Вір

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ

Сабор праваслаўных прыходаў

Рада Беларускае Праваслаўнае Царквы Паўночнае Амэрыкі паведамляе, што ў суботу 7 кастрычніка ў царкве Сьв. Еўфрасіньні Полацкай, у Саўт-Рывэры, Н.-Дж., а 10 гадзіне раніцы будзе адслужаны ўрачысты малебен, а пасьля ў парахвіяльнай залі распачне сваю працу Сабор духавенства і вернікаў беларускіх праваслаўных прыходаў у юрысдыкцыі Ўсяленскага Канстантынопальскага Патрыярхату.

У нядзелю 8 кастрычніка — сьвяткаваньне Пакрова Прасьвятое Багародзіцы. Напярэдадні, а 6 гадзіне ўвечары, усё прыбыўшае духавенства адслужыць урачыстую «Ўсеначную». У сам дзень сьвята Сьвятую Літургію, якой пачатак прадбачыцца на 9:30 раніцы, узначаліць Першагіерарх Украінскае Царквы ў юрысдыкцыі Усяленскага Патрыярхату Ўладыка Ўсевалад. Пасьля літургіі будзе адслужаны малебен, падчас якога адбудзецца ўрачыстае асьвячэньне іконы «Усіх Беларускіх Сьвятых», напісанай а. Канстаньцінам Бандаруком.

Адразу пасьля Божай Службы — банкет. Уступ: $20.

Падчас банкету будзе прачытаны рэфэрат на тэму дня і выступіць царкоўны хор пад кіраўніцтвам рэгента Аўгена Скаўронскага.

З жыцьця ў Нью-Джэрзы

РАЗЬВІТАНЬНЕ З Ф. ВЭКАМ

Шостага верасьня ў гор. Эдысане адбыўся разьвітальны абед у гонар сп. Фрэдэрыка Вэка, былога дырэктара этнічных праграмаў ньюджэрзыйскага Цэнтру Мастацтваў, дзе ў 70-х гадох ладзіліся беларускія фэстывалі. Сп. Вэк перабіраецца на сталае жыхарства ў гор. Сан-Дыега ў Каліфорнію.

Ад Беларусаў на абедзе былі Лявон і Ліза Літаровічы, Надзя Кудасава, Ірэна Рагалевіч-Дутко ды Зора й Вітаўт Кіпелі. У сваёй прамове др. В. Кіпель падзякаваў ад імя Беларусаў сп. Вэку за прыхільнасьць і вялікую дапамогу ў ладжаньні фэстываляў, а сп-ня Ірэна Рагалевіч-Дутко, якая на працягу 15 гадоў супрацоўнічала із сп. Вэкам у працы з этнічнымі групамі ды якая цяпер прадстаўляе Беларусаў у Штатнай Радзе Нацыянальнасьцяў, падкрэсьліла надзвычайны ўклад сп. Вэка ў справу папулярызацыі беларускае культуры як у штаце Нью-Джэрзы, гэтак і паза ягонымі межамі.

У разьвітальным слове сп. Вэк прасіў прадстаўнікоў беларускіх арганізацыяў у Каліфорніі наладзіць зь ім лучнасьць. Ягоны адрас: Frederick W. Weck, 7245 Navajo Rd., San Diego, Ca. 92119.

АДКАЗ БАРЫСУ САЧАНКУ

Вэрхал галоснасьці й перабудовы акрыліў, як выглядае, Барыса Сачанку, які вось ужо даўжэйшы час заядла выцягвае рознае глыбейшае карэньне з «жахлівых трыццатых», пра «аглабельшчыка» Бэндэ, пра НКВд, што замардавала Купалу, дый шмат іншага. Сачанка, калі чытаеш яго, здаецца сумленным ды яшчэ й патрыётам, і не з таго роду патрыятызму, пра які некалі Джансан сказаў: «патрыятызм — сховішча ўсяляких нягоднікаў».

Нарэшце Сачанка спасьцярог і нас, беларускіх эмігрантаў. Здавалася, што аб'ектыўнасьці ў яго хопіць, каб не спатыкнуцца дзе на якую незаўважаную патарчаку, нафашысьціць чыстым і нявінным. Ажно не. Чытачы «Зважай» ужо чулі пра гэта, бо ў № 1/54 была кароткая зацемка п. заг. «Калі не нафашысьціш, то ня зьмесьцяць».

У леташнім адзінаццатым нумары менскага часапісу «Маладосьць» Сачанка спрабаваў даволі абшырна ахарактарызаваць і нашых эміграцыйных, жывых і ўжо адыйшоўшых у лепшы сьвет, літаратараў. Дасталося й мне. Паводле аўтара, Акула ня толькі «вучыўся ў школе беларускіх 'ахвіцэраў', якую арганізавалі гітлераўскія акупанты ў Менску», але пасьля «адступіў у Германію, браў удзел у баёх супраць саюзных войск», ды цяпер «выдае 'часопіс беларускіх вэтэранаў', інакш паліцаяў, 'Зважай'».

Сёлета 19 студзеня я выслаў рэдактару «Маладосьці» ліст, у якім стараўся запярэчыць Сачанкавай хлусьні, падаючы факты із свайго жыцьця. Між іншага, зьвярнуўся я з просьбай да брытанскага Міністэрства абароны, каб далі даведку пра маю службу ў брытанскай Восьмай арміі і ўдзел у баёх у Італіі. У сакавіку атрымаў адказ (гл. «Ваенныя ўзнагароды», *Зважай, № 2/54*), у якім пададзеныя дэталі й даты ваеннай службы, у тым ліку і ўдзел у баёх за вызваленьне Балёніі. Прыслалі й ваенныя ўзнагароды: мэдаль за ўдзел у вайне 1939-1945 гадоў і Зорку Італіі. «Саюзныя войскі», супраць якіх паводля Сачанкі, я змагаўся, належна ацанілі мяне і ўзнагародзілі.

Мой ліст у «Маладосьць» выклікаў адказ. Пакуль гаварыць пра яго, варта згадаць адну, ня вельмі малазначную, дэталь. Нумару пятага «Маладосьці», дзе зьмешчаны Сачанкаў адказ, я не атрымаў. Спытаеце — можа віна якое пошты? Бывае-ж... Трэба думаць, што не. «Полымя» й «Маладосьць» выпісваю ўжо гадоў больш як дваццаць і ніколі яшчэ ніводзін нумар падарозе зь Менску да мае хаты не прапаў. І гэтым разам «Полымя» прыйшло (абодва часапісы зьяўляліся ў мяне амаль у той самы дзень), а «Маладосьці» й цяпер няма. Думаеце, віна пошты? Мяркую, што адпаведныя гнюсныя органы сочаць за маёй поштай...

Давялося ад сябры выпрасіць капію таго Сачанкавага адказу. У ім менскі пісьменьнік падае мой ліст у рэдакцыю цэласьцю дый дае свае камэнтары. Дзякую яму за гэта. Прызваіты, лагодны тон. Але, відаць, сьвярбела аўтарава рука. Згадваючы, што некалі ў «Змагарных дарогах» я «зрабіў спробу абяліць фашысцкіх прыхвасьняў», далей аўтар ставіць «цяжарнае пытаньне»: «Ці ня тую самую спробу робіць К. Акула і ў сваім лісьце, цяпер ужо маючы на ўвазе сябе?»

Сачанка скардзіцца, што «праверыць факты» ў яго «няма магчымасьці», бо «за межамі Бацькаўшчыны не паклапаціліся, не зрабілі спробы выдаць хоць-бы даведнік пра сябе тыпу 'Хто ёсьць хто'».

Згода. Няма такога. На эміграцыі беларускія выгнаньнікі з «раськіданага гнязда» знайшлі сродкі, каб выдаць зганьбаванага «аглабельшчыкамі» Алеся Гаруна, Купалу, некаторыя творы Коласа, Арсеньневу дый нямала іншых. Яны аддавалі цяжка запрацаваныя грошы, каб выдаваць «Запісы», газэты й часапісы, будаваць сьвятыні й грамадзкія дамы, пры ўсім гэтым змагаючыся праз свае публікацыі зь вялікім патокам небясьпечнае хлусьні з Масквы й Менску. Падобнай хлусьні, што цяпер яшчэ шырака цячэ зь менскае Вандэі ды іншых «роднапартыйных» сховішчаў.

У сваім лісьце ў «Маладосьць» я пісаў:

«Вясною 1944 году я вучыўся ў Віленскай беларускай гімназіі. Тым з нас, што пільна сачылі за ваеннымі дзеяньнямі на франтох, ясна было, што гэнай вясной ці летам савецкія арміі займуць Беларусь. І думаў чалавек: ці сядзець, разявіўшы рот, ды чакаць, пакуль вядомы 'бацька народаў' падмяце ўсю моладзь і пагоніць на 'даёш Бэрлін'?

«Неўзабаве здарылася магчымасьць дабраахвотнікамі пайсьці ў Школу Каманьдзераў Беларускае Краёвае Абароны ў Менску, якая, меркавалася, дасьць нагоду адступіць на захад, каб вырвацца з рук і 'бацькі народаў' і бэрлінскага тырана. А для нас яны былі 'абое рабое'».

І не спадзяваўся я, што якраз тое «абое рабое» стане сьвятам свайго роду мінай для Сачанкі. Кажнаму разважнаму й кемліваму беларусу ведама, што для нашага народу і агрэсыўная Масква, і ня менш тады прагны на чужое Бэрлін былі «абое рабое». Колькі й чаго мы ім жадалі, дый ня толькі, каб павесіць абодвух на сухіх асінах. Усім гэта ведама, за выняткам тых, хто думае чужымі трафарэтамі й дзейнічае ворагам убітымі ў галаву рэфлексамі. З гэтае прычыны варта больш уважна прыглядзецца да Сачанкі. Дамо яму слова:

«З эмігрантаў на маю публікацыю адгукнуўся толькі адзін К. Акула, за што я шчыра яму ўдзячны. Ён мужна перанёс мае даволі крытычныя ацэнкі яго твораў, ня ўступіў у спрэчку адносна іх вартасьці, што робіць ужо само па сабе гонар, паказвае: К. Акула ня толькі таленавіты пісьменьнік, але мае прафэсійны такт, культуру. Заўвагі яго датычаць біяграфіі. Навошта-ж прыпісваць грахі, якіх ён ня мае? І тут я разумею яго і падзяляю турботу. Аднак, калі К. Акула бярэцца апраўдваць здраду свайму народу, сваёй зямлі, Радзіме тым, што маўляў і 'бацька народаў' і 'бэрлінскі тыран' былі 'абое рабое' і ён, К. Акула (тады Качан) баяўся, што 'ведамы бацька народаў' падмяце ўсю моладзь (а значыцца, і яго!) і пагоніць на 'даёш Бэрлін!', то... мне хочацца лаяцца. Хіба-ж можна блытаць божы дар з самай звычайнай яечняй?! Што гэта? Наіўнасьць? Цынізм?..».

Вось у гэтай зацытаванай вытрымцы, як бачыце, ёсьць апагея разважаньняў майго апанэнта. Тут, як ведамая нямецкая прыказка кажа, недзе «сабака закапаны». Галоўны тон гэтаму «шлягеру» дае аўтарытэтнае, няйнакш з высокае трыбуны сказанае, што я і падобныя мне намагаюцца «апраўдваць здраду свайму народу, сваёй зямлі». Вось дзе ён, той «сабака»... Дзіва няма, што давялося на помач і Бога і яечню паклікаць. Рагатаць хочацца.

Якому гэта народу мы здрадзілі? Таму, якога кагэбісты нявіннага спляжылі ў Курапатах, мільёнам тых, што вымардавалі ў Гулагу, ці таму паняволенаму народу, якому зьненавіджаная ім «родная партыя» загадвае з трыбуны? І калі гэта наш паняволены народ выбіраў тую, што выступае на трыбунах зьненавіджаную хэўру ды даваў розным прокшам, бягуном, раманоўскім ці іншым бажком права выступаць ад ягонага імя?

Паверце мне, спадар (ці як там Вас вялічаюць) Сачанка, што да нас даходзяць адгалоскі з паняволенай бацькаўшчыны. І ніколі нашы чэсныя й працавітыя, што цяпер у маскоўскім ярме церпяць, суродзічы — паўтараю, ніколі! — нас не называлі здраднікамі. А як яны называюць тых розных сакаловых і іншых нікчэмнікаў, што сяньня тармозяць беларускае адраджэньне, ці мне Вам казаць?

Усё-ж, чаму Сачанка рашыў зноў нам нафашысьціць? Ці ня варта тут пашукаць таго, сяньня ўжо ці не рэфлексійнага (асабліва ў пісьменьнікаў такога рангу) прыказкавага «асінавага кала», які ворагі нашага народу загнялі нам на працягу стагодзьдзяў, каб параліжаваць нашы душы, каб рабаўласьнікі маглі бясьпечна, зь дзікім гіганьнем із шматпавярховымі матамі спраўляць на «раськіданым гнязьдзе» беларускага народу сваё веча?

У артыкуле «Край, дзе жывём» (ЛіМ, 14.VII.89) Сачанка гаворыць пра «здраднікаў народу» і называе некаторых, ды ня тых, што пайшлі азадкі маскоўскія лізаць. Яму спатрэбілася на падмацаваньне і Багдановічава «Пагоня». Асьмеліўся цытаваць «Пагоню» поўнасьцю, уключна з радкамі:

Бійце ў сэрцы іх — бійце мячамі.
Не давайце чужынцамі быць!
Хай пачуюць, як сэрца начамі
Аб радзімай старонцы баліць...

Колькі да гэтага часу даводзілася чытаць падсавецкую прэсу, заўсёды розныя аўтары спыняліся на тым «бійце ў сэрцы іх — бійце мячамі!» і далей ані кроку. Зразумела. Хто асьмеліцца ўкваліць «старшага брата»? Сачанка адважыўся, хоць прыслужнікаў масксалёў не назваў...

У іншым месцы таго-ж артыкулу Сачанка гаворыць пра «бедную беларускую мову», згадвае, як розныя «інквізытары» палілі яшчэ ці не скарынінскія біблії ды іншыя кнігі, выдадзеныя для дабра й асьветы нашых суродзічаў. І вось, — зьвярнеце ўвагу, — ён падсумоўвае: «А колькі і чаго было спалена і разрабавана, вывезена ў свае краіны заваёўнікамі — палякамі, французамі, немцамі?»

Чулі? Нават і да Швэдаў дабраўся, а таго, што толькі вылез з татарскага ці мангольскага іга, акрэп ды паліў, гвалціў, рабаваў, мардаваў Літву-Беларусь, таго, самага зьвяружыстага, найбольшага злачынцу Сачанка й не назваў.

Сачанка ўзабраўся на трыбуну. Ён, прычасьціўшыся «мудрасьцю» выдатных нікчэмнікаў, быццам цэзарава жонка (вонках падазрэньня), чаўпе нам, што мы павінны ў яго ці тых з маскоўскай хэўры спавядацца. Ці ня варта зьлезьці з трыбуны, прыглядзецца, як і сяньня «раскаваныя рабы» расьцягваюць, пустошаць усё працавітымі рукамі паняволенага народу здабытае? Там, каля забруджаных гігантамі жывёлагадоўлі рэкаў і вазёраў, ля салігорскай ці новаполацкай катастрофаў, на зруйнаваных нітратамі і рознымі ядахімікатамі нівах, на цэлым куце некалі прыгожай, урадлівай і жыццядайнай Беларусі, паранепай Чарнобылем, між заражаных дзетак і матак, там трэба паслухаць, што народ пра «абое-рабое» гаворыць, што ён зычыць цяперашнім валадаром.

К. Акула

ВЯРТАНЬНЕ ПАЭТА

Менская газэта «Знамя юности» (15.VIII) зьмясьціла вялікі артыкул свайго аглядальніка Галіны Айзэнштадт пра беларускага эміграцыйнага паэта Масея Сяднёва пад заг. «Я прыду з далёкае чужыны...» (словы з аднаго зь вершаў Сяднёва). Артыкул напісаны ў вельмі дабразычлівым тоне з дадатнымі ацэнамі творчасьці паэта й перадрукам трох ягоных вершаў — аднаго з 1943 году і двух з 1988-га — узятых з апошняга зборніка Сяднёва «А часу больш, чым вечнасьць». Вершы апублікаваныя ў правапісе арыгіналу (дарэформенным).

ЧАТЫРЫ ВЕРШЫ М. СЯДНЁВА

Чатыры вершы Масея Сяднёва ў добрым перакладзе Вадзіма Крэйда зьмешчаныя ў расейскім літаратурным часапісе «Новый Журнал» (кн. 175, 1989), што выходзіць у Нью-Ёрку. Вершы спалучаныя матывам агню, як сымбалем незгасальнай памяці сваіх вытокаў.

БЕЛАРУСКІ ПЭН-КЛЮБ

У жнівені сёлета ў Менску быў створаны «ў межах квоты міжнароднага ПЭН-клюбу для нацыянальных органаў у СССР» беларускі ПЭН-цэнтар. У ініцыятыўную групу ўвайшло 20 пісьменьнікаў, якія абралі за прэзыдэнта Беларускага Пен-цэнтру Рыгора Барадуліна, віцэ-прэзыдэнтаў — Уладзімера Арлова й Алеся Разанава, сакратара — Карла Шэрмана. («Литературная газета», 23.VIII.89)

ПЭН-клюб — гэта Міжнародная асацыяцыя паэтаў, драматургаў, рэдактароў, нарысістаў і раманістаў.

ШЛЮБ БАРБАРЫ ШУСТ

У сакавіку сёлета ў Лёндане ў Канадзе дачка сп-тва Міколы й Гэлены Шустоў Барбара ўзяла шлюб з Алэнам Лёрэнсам. Урачыстасьць вянчаньня выканаў у Украінскай праваслаўнай царкве Архіепіскап БАПЦ Мікалай. На вясельлі было шмат беларускіх прыяцеляў сп. Шуста, грамадзкага працаўніка й таленавітага народнага майстра дэкарацыйнае саломкі, удзельніка шмат якіх мастацкіх выставак. Барбара занятая на сацыяльнай службе, Алэн — спэцыяліст электронікі.

«ЗВАЖАЙ» № 3(55)

У нумары: перадрук з часапісу «Маладосьць» (№ 3) артыкулу С. Тарасава пра руйнаваньне гістарычнага Полацку; В. Сянькевіч — Матар'ялы зь гісторыі ўзброеных сілаў БНР; карэспандэнцыя «Госьць зь Вільні» (сп. Хв. Нюнька ў Канадзе); выпісы зь беларускага савецкага друку аб праблемах экалёгіі, эканомікі, адміністрацыі, нацыянальнае палітыкі; хроніка.

МІКОЛА КУЛІКОВІЧ-ШЧАГЛОЎ

(1897-1969)

(Заканчэньне; пачатак у № 358 і далейшых)

Дзівугодны факт, што бальшыня творчае спадчыны гэтага выдатнага музыкі (у тым ліку ягоныя творы для аркестры, камэрныя, піянінныя й опэрныя) засталіся неапублікаванымі. Сотні ягоных цудоўных аранжыровак беларускіх народных песьняў для мяшанага хору — разам узятыя, бадай, найвыдатнейшае ягонае дасягненьне — ніколі ня выконваліся, ня кажучы ўжо пра выданьне, хоць Градэ добра ўсьведамляла сабе іхную вартасьць і перахоўвала іх у банкавым сэйфе.

Перагляд збору ягоных рукапісаў — як наведаньне Алядынавае пячоры, такая ў іх багатая разнастайнасьць музычных зацікаўленьняў. Ён піша музыку для песьняў у ангельскай, украінскай, польскай, нямецкай, расейскай мовах, у тым ліку колькі дасканальных мэлёдыяў на словы Пушкіна. Яму асабліва добра ўдаюцца музычныя мініятуры, у якіх беларускі матыў распрацаваны ў піянінную фантазію; сюды належыць невялікая вязанка елегантных кампазыцыяў, гэткіх як «Купалінка», «У бары сасна калыхалася», «Пайшоў Ясь наш на лужок» ды іншыя. Для хору Данскіх Казакоў свайго даўнага сябры Сяргея Жарава ён распрацаваў цудоўную вэрсію «Атаман Кудрыя й дванаццацёх разбойнікаў», а жараўцы адказалі на гэта выкананьнем (вядучы голас — бас Пётра Конюх) «Магутны Божа» Равенскага, пабеларуску.

Праваслаўны з нараджэньня, схільны да грэка-каталіцтва, Куліковіч-Шчаглоў ахвоча зрабіў ясныя аранжыроўкі лаціна-каталіцкіх гімнаў для а. Францішка Чарняўскага: «Вітай, Марыя», «Сэрца Ісуса» ды традыцыйную «О, мой Божа, веру Табе». На адзін зь менш благіх вершаў манаха Хрызастома Тарасэвіча ён напісаў прыгожую музыку — «О, Беларусь ты дарагая!» Ён зрабіў-бы ня менш і для баптыстаў, калі-б яны яго папрасілі. Бальшыню сваіх кампазыцыяў і музычных аранжыровак, асабліва ў дзялянцы народных песьняў, ён напісаў безь нікае аплаты.

Нельга не палюбіць кампазытара, які мог лёгка й спраўна пераключацца з удасканальваньня пакупэрэнаўску свае піяніннае сюіты «Беларускія мініятуры» або са сьветлых вышыняў гімну «Ты, Госпадзе, мой Збаўца» для катэдральнага хору й арганаў на сьмяшлівую «На пэрсыдзкім кірмашы» для весяльчакоў у клюбе ці на задушэўную песеньку «Абдымі, пацалуй, каханьне цудоўнае сёньня». Я шмат аддаў-бы, каб паслухаць ягоную «Кантату пра Сталіна».

У апошнім дзесяцігодзьдзі свайго жыцьця ён вярнуўся да захапленьня з часоў маладосьці — царкоўнае музыкі. Праз свайго сябру бібліёграфа Аўгена Калубовіча ён даведаўся пад канец 1950-х гадоў пра старабеларускія «Ірмалой» і «Багагласьнік», зь якіх апошні быў беспасярэдня зьвязаны з паралітургічнай і народнай музыкай. Зварот да гэтых традыцыйных крыніцаў даў-бы адказ на праблему стварэньня аднойлегага аўтэнтычнага беларускага Актаэхасу, што кампазытар спрабаваў быў зрабіць раней толькі пры дапамозе народных папевак, з рознай ступеняй удачы. З гэтага гледзішча ягоныя два артыкулы ў газэце «Бацькаўшчына» («Ці ня час закрануць пытаньне» і «Пытаньне беларускае багаслужбы», 1960 г.) становяць свайго роду маніфэст за зварот да нацыянальнае самабытнасьці ў разьвіцьці царкоўнае музыкі. У наступным годзе ён дастаў копіі «местных напеваў» з «Супрасьлеўскага ірмалою» (1598-1601) і «Жыровіцкага ірмалою» (1649): беларускі, жыровіцкі, мірскі, слуцкі, віленскі, супраскі і пазьнейшы·яблачынскі, які ён гарманізаваў зь вялікім умельствам згодна з прынцыпамі беларускага фальклёрнага аранжыраваньня. Ягоныя «Иже херувимы — Слуцкі напеў» і «Иже херувимы — Яблачынскі напеў» разам з «Ныне отпущаеши — жыровіцкі напеў» — найбольш зыркія й найцудаўнейшыя прыклады тых правільных прынцыпаў, якія ён абвясьціў у сваім «маніфэсьце». Гэтыя партытуры разам зь некаторымі ранейшымі папеўкамі ды кампазыцыямі катэдральнага стылю — славутая «Плотию уснув» і «Верую» для альта-кананархаў і хору, ягоныя «Иже херувимы № 1, 2 і 3» ды ягоная мадэрністычная «Милость мира» для вялікага хору й сапрана-солё ставяць яго, бясспрэчны — як і ягоныя опэры — у адзін рад зь вялікімі расейскімі майстрамі: Рахманінавам, Чэсноковам, Нікольскім, Шведавам ды ягонымі настаўнікамі Кастальскім і Іпалітаў-Іванавам. Падборка ягоных твораў, далёкая ад прадстаўнічай, была выдрукаваная ў зборніку «Беларускі царкоўны сьпеўнік», у складзе рэдкалегіі якога ён быў цэненым і актыўным дараднікам.

Увесну 1969 году, рыхтуючыся да адзначэньня 51-х угодкаў 25 Сакавіка, Мікола Куліковіч-Шчаглоў захварэў і памёр 31 сакавіка. Ягоная верная спадарожніца-артыстка й жонка Надзея Градэ крыху ўпарадкавала ягоныя рукапісы перад тым як сама памерла ў 1984 годзе. Свой каштоўны архіў разам з архівам свайго геніяльнага мужа яна перадала, як ён гэтага жадаў, Бібліятэцы імя Францішка Скарыны ў Лёндане, разам з усімі неапублікаванымі творамі й рукапісамі (і ладную суму грошай), якія ейны выканавец сп. Антон Беленіс ды графік-дызайнэр і ведамы бібліёфіл Часлаў Будзька, жыхары Чыкага, апісалі і ўпарадкавалі перад адасланьнем у Лёндан.

Вялікае дасьледаваньне павінна быць праробленае яшчэ як у Савецкім Саюзе, гэтак і на Захадзе, каб належна ацаніць творчую спадчыну Міколы Куліковіча-Шчаглова, гэтага працавітага, адданага й прывабнага чалавека.

Адно можна з пэўнасьцяй сказаць: дзе-б галасы беларускіх патрыётаў ні ўздымаліся ў сяброўскіх згадках і чаркі наліваліся ў памяць адсутных сяброў, песьні, што гучаць найчасьцей з вуснаў удзельнікаў такой бяседы — гэта ўлюбёныя творы спад пяра аднаго з тых, хто так непаслабна й аддана ахвяроўваў іх табе — «кожны дзень, кожны час, Беларусь».

Лёндан, 10 сакавіка 1989 г.

Гай Пікарда

ПАДЗЯКА

Усім нашым прыяцелям, хто выказаў нам асабіста спачуваньні з прычыны сьмерці нашай дарагой маці сьв. пам. Гэлены Зданковіч, а таксама сябром у ЗША — др. Я. Запрудніку, спадарствам Францішу й Веры Бартулём, Уладзімеру й Аліне Курылам, якія заміж кветак на магілц склалі ахвяры на «Беларуса» — нашая найшчырэйшая падзяка.

Алесь і Сарафіна

У ГУШЧАРАХ

сл. Н. Арсеньневай — муз М. Куліковіча

У гушчарах, затканых імглою,
шэрым змрокам, на золку, ў зару
ахвяруем Табе мы сабою
кожны дзень, кожны час, Беларусь.

І няма ў сэрцах жаху ні жалю,
мы адвагай змагарнай гарым:
ні чужыя варожыя сілы,
але Ты нас вядзеш да зары.

Хмараў дым над галовамі тае,
вецер дыхае мятай, быльлём.
Беларусь, Беларусь залатая,
за Цябе, за Цябе мы ідзём!

(Ноты са сьпеўніка «Беларусь мая . . .». Беласток, выд. Беларускага Аб'яднаньня Студэнтаў, 1989. Тэкст із зборніка паэзіі Натальлі Арсеньневай, выд. БІНіМ, 1976).

СЬВ. † ПАМ.
КСЕНЯ ТУМАШ

адыйшла на вечны супачын у Нью-Ёрку 25 верасьня 1989 году, аб чым з глыбокім сумам паведамляюць і сям'і др. Вітаўта Тумаша найшчырэйшае спачуваньне выказваюць

Сябры ўправаў Беларускага Інстытуту Навукі і Мастацтва, Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня і рэдкалегіі газэты «Беларус».

СЬВ. † ПАМ.
ВАСІЛЬ ПУНТУС

народжаны 29 сакавіка 1920 году ў в. Асташкавічы на Гомельшчыне, беларускі патрыёт і добры чалавек, спонсар майго прыезду ў ЗША, перадчасна адыйшоў з гэтага сьвету 7 ліпеня 1989 г. у гор. Сыракузах у штаце Індыяна, з прычыны чаго выказваю найсардэчнейшыя спачуваньні сям'і нябожчыка і ягоным шматлікім прыяцелям.

Мікалай Клімюк

З жыцьця ў Адэляйдзе (Аўстралія)

ХРАМАВОЕ СЬВЯТА

Парафія Сьв. Апосталаў Пятра й Паўла БАПЦ у нядзелю 16 ліпеня ўрачыста адзначыла пры добрай пагодзе сьвята сваіх патронаў. Божую службу адправілі супольна настаяцель а. Міхась Бурнос з а. Аляксандрам Кулакоўскім з мэльбурнскае царквы Сьв. Віленскіх мучанікаў Антона, Яна й Еўстафія БАПЦ. У ўрачыстасьці ўзяў таксама ўдзел пратаярэй Пётр Касацкі, настаяцель мясцовага прыходу Сьв. Апостала Міхаіла Украінскае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы. Вельмі прыгожа сьпяваў хор пад кіраўніцтвам Уладзімера Калесьніковіча.

Пасьля малебну а. Міхась запрасіў усіх на супольны абед, на якім прамаўлялі айцы А. Кулакоўскі, М. Бурнос, і П. Касацкі, а сп. Віктар Зелянеўскі разьвесяліў прысутных гумарыстычнымі апавяданьнямі.

У. Акавіты

КУЛЬТУРНА-АСЬВЕТНЫЯ ВЕЧАРЫ

Управа адзьдзелу БАЗА запрашае ўсіх на культурна-асьветныя зборкі, што будуць адбывацца кожнае першае пятніцы кастрычніка, лістапада й сьнежня ў залі пад царквою Жыровіцкай Божай Маці ў Гайленд-Парку (9 Рывэр Роўд) ад 5-й да 8-й гадзіны вечара. У праграме: гутаркі й чытаньні, жывая газэта, актуальныя паведамленьні, сьпевы, гульні, буфэт.

НА БЕЛАРУСКІ КРЫЖ

Беленіс Людвіка	кан.дал.	118.25
Пануцевіч Ірэна		118.25
Гутырчык Сяргей		29.43
Усяго		265.93

НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД БІНіМ

др. Б. Рагуля	ам.дал.	176
др. Л. Трусэвіч		75
М. Скабей		250
А. Слонімскі		100
Згурт. Беларусаў у Зах. Аўстраліі		120
Усяго		721

Прапануем набыць

ПРА МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Напярэймы 100-годзьдзю ад нараджэньня клясыка беларускае літаратуры Максіма Багдановіча, што споўніцца ў 1991 годзе, выйшла ў Менску біяграфічна-літаратурнае дасьледаваньне Леаніда Зубарава «Максім Багдановіч». У кнізе, ілюстраванай сямейнымі фатаграфіямі й здымкамі гістарычных багдановічаўскіх мясьцінаў, расказваецца пра жыцьцё сям'і Багдановічаў, Максімаву навуку й паэзію ды сям'ю расейскага клясыка Максіма Горкага, які быў шваграм бацькі беларускага паэта, Адама Багдановіча.

Прыгожа аформленую кніжку Л. Зубарава (364 бб.) — першае выданьне ў БССР, ажыцьцёўленае за кошт аўтара — можна набыць у рэдакцыі «Беларуса». Цана: 10 даляраў.

МАТАР'ЯЛЫ ДА ПРАЕКТУ ПРАГРАМЫ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА ФРОНТУ «АДРАДЖЭНЬНЕ»

(Працяг; пачатак у № 359 і далейшых)

ЭТЫКА І МАРАЛЬНАСЬЦЬ

(Пачатак гэтага разьдзелу гл. у № 359)

Ваяўнічы, вульгарны атэізм пазбавіў грамадзтва ачышчальнага маральнага ўзьдзеяньня з боку царквы.

Выйсьце з духоўнага крызісу — у маральным адраджэньні грамадзтва і кожнага чалавека, усьведамленьне вечнай каштоўнасьці прыроды, працы, чалавека.

1. БНФ «Адраджэньне» ўсёй сваёй дзейнасьцю будзе сьцьвярджаць гуманістычную мараль, духоўную свабоду, добрую волю, справядлівасьць, сумленнасьць і сумленьне, абсалютную каштоўнасьць асобы і жыцьця, спагаду да чалавека.

Аднаўленьне маральных адносінаў у сям'і і ў грамадзтве, у палітыцы, дзяржаўным кіраваньні, вытворчасьці — гарантыя міру, сацыяльнага прагрэсу, экалягічнай раўнавагі.

Маральна-гуманістычныя крытэрыі павінны стаць галоўнымі ў ацэнцы эканамічнай, палітычнай, сацыяльнай і культурнай дзейнасьці грамадзтва, кожнага грамадзяніна. Мэтай прагрэсу можа быць толькі чалавек. БНФ рашуча адкідае погляд на чалавека як на сродак дасягненьня эканамічных або палітычных мэтаў, уласьцівы камандава-адміністрацыйнай сыстэме і яе палітычнаму ядру — бюракратыі. Асновай чалавечых узаемаадносінаў павінен быць маральны імпэратыў: рабі іншым так, як хацеў-бы, каб рабілі табе. Гуманістычная мараль мусіць быць духоўнай падставай унутранай і міжнароднай палітыкі ўрадаў БССР і СССР.

2. БНФ бачыць выйсьце з маральна-духоўнага крызісу ў апоры на гістарычны, этычны, гаспадарчы вопыт нашага народу, у звароце да традыцыйных народных духоўных каштоўнасьцяў. БНФ будзе клапаціцца, каб шматвяковыя духоўныя здабыткі нацыі і чалавецтва сталі рэальным зьместам жыцьця кожнага грамадзяніна Рэспублікі.

Неабходна пераарыентаваць грамадзкія, дзяржаўныя, навукова-дасьледчыя, творчыя арганізацыі і ўстановы, усю сыстэму народнай адукацыі на ўсьведамленьне вышэйшай маралі, духоўнасьці і прыгажосьці над утылітарна-прагматычнымі, ведамаснымі, вузка-палітычнымі інтарэсамі.

Мы ўсе павінны ўсьвядоміць унікальную духовую, маральную і эстэтычную каштоўнасьць прыроды, непарушанага навакольнага асяродзьдзя, арганічную і непартыйную ўзаемазалежнасьць яго стану і духовага ды фізычнага здароўя чалавека і грамадзтва.

Беларусь бачыцца нам узорам захаваньня пашаны да памяці продкаў, да роднае зямлі, да народных традыцыяў. Вернасьць роднай мове і адраджэньне нацыянальнай годнасьці дапаможа нам пераадолець грамадзкі нігілізм, пабытовы цынізм. Беларусь адродзіцца да жыцьця, асьветленага высокімі ідэаламі дабра і справядлівасьці.

РЭЛІГІЯ І ГРАМАДЗТВА

Для Беларусі традыцыйна, на працягу ўсёй яе гісторыі была ўласьцівая верацярпімасьць, павага да рэлігійных перакананьняў людзей. У сярэднявеччы тут суіснавалі праваслаўная, каталіцкая, пратэстанцкая канфэсіі, а таксама нехрысьціянскія вызнаньні. Уніяцтва, утворанае ў канцы XVI ст. як паяднаньне праваслаўя і каталіцызму, на працягу XVII-XVIII стст. зрабілася самым масавым на Беларусі веравызнаньнем, пасьлядоўна карысталася ў набажэнстве беларускай мовай і было забароненае царскімі ўладамі ў першай палове XIX ст.. У гісторыі праваслаўя і каталіцызму таксама былі пэрыяды звароту да беларускай мовы, але гэтыя канфэсіі ў розныя часы зьяўляліся і прыладай русыфікацыі або палянізацыі беларусаў. У выніку пэўная частка беларусаў-каталікоў стала лічыць сябе палякамі, а многія праваслаўныя беларусы называюць сваю веру «рускай».

1. БНФ «Адраджэньне» прызнае важную ролю рэлігіі ў маральным ачышчэньні грамадзтва, у разьвіцьці духовай культуры, у выхаваньні чалавека.

Зыходзячы з гэтага, БНФ выступае за рэальную свабоду веравызнаньня і рэлігійнай дзейнасьці грамадзянаў Беларусі, за нармалізацыю становішча рэлігіі ў Рэспубліцы. Дзяржава, а таксама грамадзкія, гаспадарчыя і іншыя арганізацыі ня могуць умешвацца ў рэлігійныя справы, якія павінны весьціся паводле ўнутраных канфэсійных устанаўленьняў.

БНФ лічыць, што Закон СССР «Аб рэлігійных аб'яднаньнях», прыняты ў 1929 годзе, зьяўляецца грубым парушэньнем ленінскага Дэкрэту 1918 году аб адзьдзяленьні царквы ад дзяржавы. Закон замацаваў поўную залежнасьць царквы ад дзяржаўнай улады. Канстытуцыя 1938 году істотна абмежавала правы веручых. Гэтыя абмежаваньні захаваныя і ў Канстытуцыі СССР 1977 году.

Неабходна аднавіць раўнапраўе веручых і няверучых, абвешчанае ў першай Савецкай Канстытуцыі 1918 году і скасаванае ў пэрыяд сталінізму.

Веручыя ў БССР павінны мець права жыць і дзейнічаць паводле патрабаваньняў і запаведзяў сваёй рэлігіі, прызнаных гісторыяй і грамадзтвам.

2. БНФ прапануе зьмяніць рэдакцыю 50-га артыкулу Канстытуцыі СССР такім чынам, каб замацаваць роўныя правы веручых і іншых грамадзянаў і адзьдзяліць атэістычную прапаганду ад дзяржавы.

3. БНФ вступае за распрацоўку, шырокае і дастатковае па часе грамадзкае абмеркваньне Закону аб свабодзе сумленьня, дзе павінны быць прадугледжаныя наступныя палажэньні:

- спыненьне дзяржаўнага фінансаваньня атэістычных выданьняў, дасьледаваньняў і прапаганды. Атэістычная праца і агітацыя не павінна аплочвацца сродкамі веручых;
- вызваленьне ад вайсковай службы тых асобаў, рэлігійныя перакананьні якіх не дазваляюць выконваць такія абавязкі. У гэтых выпадках неабходна прадугледзець замену вайсковай службы адпаведнымі формамі працоўнай павіннасьці (гл. пра гэта ў разьдзеле «Дэмакратыя. Правы чалавека. Матар'ялаў да праекту Праграмы БНФ).

4. БНФ лічыць, што царква павінна мець рэальны юрыдычны статус і рэальныя правы юрыдычнай асобы. Дзеля гэтага павінны быць зьнятыя ўсе існуючыя процiпраўныя абмежаваньні.

Павінна быць зьнятае абмежаваньне дзейнасьці цэркваў толькі «адпраўленьнем» культу. Царква як рэлігійна-грамадзкая арганізацыя павінна мець права на грамадзкую дзейнасьць, прадугледжаную патрабаваньнямі вызнаванай веры і не супярэчную Канстытуцыі Рэспублікі: прапаведніцтва, навучаньне веры дарослых і дзяцей на сэмінарах, курсах, у рэлігійных школах, ажыцьцяўленьне місіі міласэрнасьці (стварэньне шпіталяў, таварыстваў міласэрнасьці, цьвярозасьці, службаў сацыяльнай узаемадапамогі).

5. На думку БНФ, царква павінна валодаць правам свабодна ажыцьцяўляць сваю асьветніцкую і культурную функцыю, распаўсюджваць інфармацыю. Для гэтага канфэсіі павінны мець свае друкарні, права выпуску рэлігійнай, мастацкай, грамадзка-палітычнай літаратуры і пэрыёдыкі ў неабходнай колькасьці.

6. БНФ лічыць недапушчальным і антыдэмакратычным замацаваны ў заканадаўстве дазваляльны характар рэгістрацыі рэлігійных аб'яднаньняў. Рэгістрацыя павінна стаць толькі формай уліку і прызнаньня рэлігійных арганізацыяў, якія ўтварыліся явачным парадкам (Гэта не датычыць веравызнаньняў, абрады якіх супярэчаць нормам агульначалавечай маралі).

Пры такім падыходзе адпадае неабходнасьць у існаваньні Савету па справах рэлігіяў пры Савеце Міністраў СССР і інстытуту ягоных упаўнаважаных. Усімі пытаньнямі ўзаемаадносінаў царквы і дзяржавы павінны займацца Саветы народных дэпутатаў. Мэтазгодна ўтварыць Пастаянную камісію Прэзыдыюму Вярхоўнага Савету БССР па рэлігіі для каардынацыі дзейнасьці Саветаў.

7. Усьведамляючы важнае пазытыўнае значэньне ў жыцьці Рэспублікі ўсіх веравызнаньняў, распаўсюджаных на яе тэрыторыі, БНФ лічыць пажаданым павышэньне статусу іх беларускіх тэрытарыяльных падразьдзяленьняў, а менавіта:

- пераўтварэньне Мінскай Беларускай епархіі Рускай Праваслаўнай Царквы ў Беларускі Экзархат Рускай Праваслаўнай Царквы з аднаўленай колькасьцю епархіяў — у мэтах набыцьця праваслаўнай царквой Беларусі большай самастойнасьці;
- утварэньне Беларускага каталіцкага біскупства, неадкладнае ўпарадкаваньне касьцёльна-адміністрацыйнай структуры Беларускага Каталіцкага Касьцёлу з аднаўленьнем неабходнай колькасьці дыяцэзіяў і храмаў;
- стварэньне адміністрацыйна-духоўных цэнтраў усіх хрысьціянскіх, пратэстанцкіх і нехрысьціянскі веравызнаньняў.

8. БНФ выступае за грамадзка-нацыянальнае адзінства ўсіх веручых і няверучых на Беларусі, лічыць патрэбным паступовы перавод набажэнства, хрысьціянскіх рэлігійных арганізацыяў, якія аб'ядноўваць перавага беларусаў, на беларускую мову. БНФ выказваецца за адкрыцьцё на Беларусі беларускамоўных духоўных акадэміяў і сэмінарыяў, пераклад Бібліі, рэлігійнай літаратуры, служэбнікаў і г.д. на сучасную беларускую мову, іх выданьне.

9. БНФ лічыць асноўнымі ўмовамі нармалізацыі рэлігійнага жыцьця ў Рэспубліцы неадкладнае вяртаньне веручым па іх патрабаваньні зачыненых храмаў, кампэнсацыю дзяржавай стратаў, нанесеных рэлігійным арганізацыям у выніку разбурэньня храмаў, рэквізыцыі каштоўнасьцяў і г.д.

10. БНФ выступае за абвяшчэньне праваслаўных і каталіцкіх Калядаў выхаднымі днямі.

Рэлігійныя аб'яднаньні павінны мець права будаваць новыя храмы і малельныя дамы, а канфэсіі — будаваць кляштары, дабрачынныя дамы, прытулкі для старых і інвалідаў і г.д.

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ ПЫТАНЬНЕ

БНФ «Адраджэньне» зыходзіць з прызнаньня таго, што прагрэс чалавецтва магчымы толькі ў шматстайнасьці народаў. Непаўторнасьць псыхалёгіі, культуры і гістарычнага шляху кожнага народу існуе аб'ектыўна і зьяўляецца неадлучнай часткай сусьветнай цывілізацыі. Уніфікацыя нацыянальных культураў, асыміляцыя нацыянальных арганізмаў, духоўнае ўтрыманства адной нацыі за кошт другой — тупіковы шлях, які вядзе да зьбядненьня і дэградацыі чалавецтва.

1. БНФ адстойвае правы кожнай нацыі і народнасьці на этнічнае і культурнае самазахаваньне, існаваньне і разьвіцьцё ў неабмежаванай гістарычнай пэрспэктыве.

БНФ адмаўляе вульгарызатарскую трактоўку гіпотэзы аб адміраньні нацыяў як праграмы ці дырэктывы з магчымасьцю «датэрміновай рэалізацыі». Гісторыя паказала, што такая трактоўка вядзе да валявога, гвалтоўнага ўмяшаньня ў нацыянальныя працэсы дзеля антыгуманных палітычных мэтаў. «Навуковай базай» бюракратычнага цэнтралізму ў нацыянальным пытаньні зрабілася сталінская канцэпцыя «зьліцьця моваў і нацыяў». Дактрына «новай гістарычнай супольнасьці — савецкага народу», якая паўстала ў застойныя часы, выкарыстоўваецца бюракратыяй для тэарэтычнага абгрунтаваньня дэнацыяналізацыі. Гэтыя тэорыі пазбаўляюць нацыі права на гістарычны аптымізм, сеюць горыч, расчараваньне, няверу ў будучыню.

2. Працэсы дэнацыяналізацыі, вынішчэньне нацыянальнай годнасьці, насаджэньне нацыянальнага нігілізму нельга лічыць праявамі інтэрнацыяналізму, бо інтэрнацыянальнае ня існуе па-за нацыянальным. Бюракратыя сьпэкулюе гэтымі паняцьцямі, палохаючы людзей «жупелам нацыяналізму», выстаўляючы сябе абаронцам інтэрнацыяналізму.

Аднак сапраўдны інтэрнацыяналізм — гэта перш за ўсё безумоўнае прызнаньне права кожнага народу на самавызначэньне, на свабоднае і суверэннае разьвіцьцё. Абарона сваіх нацыянальных каштоўнасьцяў ад зьнікненьня, вынішчэньня і прыніжэньня ёсьць патрыятычны і інтэрнацыянальны абавязак кожнага грамадзяніна. Нацыяналізм, шавінізм грунтуюцца не на абароне годнасьці, культуры, мовы ўласнага народу, а на зьнявазе іншых народаў. Бюракратычны «інтэрнацыяналізм» на справе абсалютна шавіністычны: прыватная ўласнасьць бюракратыі — дзяржава, таму апаратныя інтарэсы бюракратыі заўсёды стаяць вышэй за інтарэсы кожнай нацыі, а значыць, і ўсіх нацыяў разам.

Найважнейшая мэта бюракратыі ў вырашэньні нацыянальнага пытаньня — дэнацыяналізацыя, бо пазбаўленымі сьвядомасьці народамі лягчэй маніпуляваць. Пагражаючы зрабіць усе нацыі рускамоўнымі, нацыямі бяз уласных моваў, бюракратыя пагражае тым самым зрабіць рускую мову безнацыянальнай, дэнацыяналізаваць і рускі народ.

3. БНФ характарызуе цяперашняе становішча як стан сьмяротна небясьпечнага крызісу беларускай нацыі. Сёньня нацыя разьяднаная і амаль безабаронная перад бюракратычнай сваволяй. Яе перастаюць злучаць традыцыйныя культурныя і маральныя прыярытэты, перастае гуртаваць мова і клопат пра пэрспэктыву. Нацыя без сьвядомасьці становіцца «насельніцтвам», траціць здольнасьць ствараць каштоўнасьці і папаўняць імі скарбніцу сусьветнай культуры, а тым больш тварыць і ўмацоўваць дэмакратычныя вартасьці.

Прычыны гэтага стану — мэтанакіраваная палітыка вынішчэньня беларускай нацыянальнай сьвядомасьці, якую шмат гадоў вялі царскі рэжым, польскія шавіністы і сталінская таталітарная машына. Беларуская нацыя аказалася здольнай да магутнага адраджэньня 1905-1930 гадоў. Уздым культуры і грамадзкай актыўнасьці 20-х гадоў быў, акрамя сацыяльнага фактару, выкліканы і тым, што раней прыгнечанае і неўсьведомленае нацыянальнае пачуцьцё мільёнаў беларусаў набыло магчымасьць самарэалізацыі. (Гэта, дарэчы, не замінала росквіту культуры нацыянальных меншасьцяў Беларусі). Таталітарны рэжым фізычна і маральна зьнішчыў тых, хто распачынаў беларускае Адраджэньне — выдатных дзеячоў культуры, навукі, палітыкі — і прышчапіў большасьці народу страх перад усялякімі праявамі нацыянальнай сьвядомасьці. Пры гэтым жорстка пацярпелі ўсе нацыянальныя меншасьці Рэспублікі. Сваю даніну

МАТАР'ЯЛЫ ДА ПРАЕКТУ ПРАГРАМЫ БНФ

ўзяла зь Беларусі вайна.

Таталітарны цэнтралізм, сталінісцкая «інтэрнацыяналізацыя» прывялі да дэфармацыяў у духовай сфэры народаў, у тым ліку беларускага. Пашырыўся нацыянальны нігілізм — дэгуманізацыя асобы і грамадзтва, якая выяўляецца ў амаль поўным адрыве ад традыцыяў, культуры, мовы свайго народу, у зьняважлівым стаўленьні да іх. Дэнацыяналізаваная, заражаная нацыянальным нігілізмам маса кіруецца спажывецкімі інтарэсамі, жыве сёньняшнім днём і ня ў стане згуртавацца дзеля вырашэньня гістарычных задачаў.

БНФ лічыць, што пабудова дэмакратычнага, эканамічна развітага, культурнага грамадзтва ў Рэспубліцы немагчымая безь пераадоленьня нацыянальнага нігілізму, без самаўсьведамленьня і кансалідацыі беларускай нацыі.

4. Кіруючыся прызнаным у супольнасьці народаў правам кожнай нацыі на самавызначэньне і самастойнае разьвіцьцё свайго грамадзтва, культуры і мовы, і прызнаючы той факт, што ў адпаведным гістарычным пэрыядзе па віне экспансіяністычнай палітыкі польскай і рускай дзяржаваў Беларусы былі пазбаўленыя магчымасьці захоўваць і разьвіваць уласную нацыянальную дзяржаўнасьць, БНФ лічыць, што адзіным выйсьцем для адраджэньня нацыянальнай культуры і мовы зьяўляецца забесьпячэньне прынцыпу «кампэнсацыі», г.зн. ажыцьцяўленьне ленінскага патрабаваньня такой «няроўнасьці» ў адносінах да «вялікай нацыі, што гарантуе фактычную роўнасьць нацыі «малой», іншымі словамі — дзяржаўная ахова культуры і мовы карэннага насельніцтва адпаведнымі законамі.

5. Ставячы перад сабою мэту нацыянальнага адраджэньня Беларусі, Народны Фронт разьлічвае на зразуменьне ўсімі народамі справядлівых памкненьняў Беларусаў.

Беларусь — краіна традыцыйнай цярпімасьці да мовы, звычаяў, рэлігіі кожнага чалавека. Выступаючы за непарушнасьць гэтай народнай традыцыі, БНФ разам з тым адзначае, што Беларусы зьяўляюцца карэннай нацыяй БССР, бо жывуць на сваёй этнічнай і гістарычнай Радзіме. Тут і толькі тут можа поўна і плённа рэалізавацца духоўны і культурны патэнцыял Беларусаў.

Паразуменьне паміж усімі насельнікамі Рэспублікі павінна грунтавацца, з аднаго боку, на прызнаньні прадстаўнікамі іншых нацыянальнасьцяў суверэннага права беларускага народу мець дзяржаўнасьць, бараніць сваю нацыянальную самабытнасьць і забясьпечыць сабе на ўласнай радзіме перспэктыву разьвіцьця, а з другога боку — на прызнаньні карэннай нацыяй натуральнага права меншасьцяў захоўваць сваю нацыянальную тоеснасьць і разьвіваць культуру. На погляд БНФ, прынцып нацыянальна-культурнай аўтаноміі, які прадугледжвае паўнапраўнасьць, самастойнасьць, ініцыятыву нацыянальных меншасьцяў у гэтай справе, адпавядаў-бы іхнім інтарэсам.

БНФ вітае праявы нацыянальнай сьвядомасьці прадстаўнікоў кожнай меншасьці — Рускіх, этнічных Палякоў, Украінцаў, Яўрэяў, Татараў, Літоўцаў і інш., падтрымлівае іхняе імкненьне захоўваць, разьвіваць і перадаваць нашчадкам родную мову, культуру, традыцыі пры ўмове ўсьведамленьня імі свайго статусу меншасьці, іх пашаны да суверэнных правоў, мовы і культуры карэннай нацыі БССР.

БНФ лічыць, што рост патрыятычнай самасьвядомасьці Беларусаў прыводзіць да лепшага разуменьня імі нацыянальна-культурных памкненьняў іншых народаў. Нацыянальнае адраджэньне Беларусі ёсьць, такім чынам, ня толькі адраджэньне беларускай нацыі. Гэта і адраджэньне права нацыянальных меншасьцяў на нацыянальна-культурную аўтаномію ў межах БССР.

6. БНФ лічыць фізычную і маральную аселасьць нацыі зарукай яе духоўнага здароўя і эканамічнага дабрабыту. Міграцыйныя працэсы, зьвязаныя зь бескантрольным, бяз уліку кроўных інтарэсаў рэспублік, гаспадараньнем на нацыянальных тэрыторыях саюзных ведамстваў і міністэрстваў, дэстабілізуюць нацыянальнае і сацыяльнае жыцьцё рэспублік. Узьнікла і ўмацавалася тэндэнцыя да сталага памяншэньня ўдзельнай вагі Беларусаў у насельніцтве БССР, да ператварэньня іх у некаторых рэгіёнах Беларусі ў нацыянальную меншасьць. Кіруючыся клопатам пра будучыню карэннай нацыі і ўсяго насельніцтва Беларусі, БНФ выступае супраць:

— будаўніцтва на тэрыторыі БССР прадпрыемстваў бяз уліку наяўнасьці ў Рэспубліцы патрэбных для іх працоўных рэсурсаў; вярбоўкі працоўнай сілы з-за межаў Рэспублікі для прадпрыемстваў БССР;
— эканамічна і сацыяльна не абгрунтаваных аргнабораў на працу і сталае жыхарства за межамі Рэспублікі жыхароў БССР;
— беспадстаўнай міжнацыянальнай кадравай ратацыі, мэханічнага зьмешваньня нацыянальна-культурных каштоўнасьцяў і традыцыяў. БНФ выступае за вяртаньне суайчыньнікаў, калі яны пажадаюць, на Беларусь з прадастаўленьнем працы і жытла.

7. БНФ выступае супраць абвяшчэньня якіх-бы ні было нацыяў адзінымі носьбітамі «сапраўднага інтэрнацыяналізму» і іншых спробаў узьвялічэньня пэўнай нацыі коштам іншых, супроць прыніжэньня нацыяў, распальваньня міжнацыянальнай варожасьці. БНФ рашуча бароніць нацыянальную годнасьць любога грамадзяніна БССР.

8. БНФ лічыць, што АН БССР, іншыя навукова-дасьледчыя ўстановы Беларусі павінны, распрацаваць доўгатэрміновую комплексную праграму «Нацыі і нацыянальныя адносіны ў БССР», у якой трэба прадугледзець:

— вывучэньне нацыянальнага аспэкту ўсіх дэмаграфічных працэсаў у Рэспубліцы;
— публікацыю дэмаграфічнай статыстыкі, якая датычыцца нацыянальных адносінаў;
— абгрунтаваньне канкрэтных прапановаў, накіраваных на гарманізацыю нацыянальных узаемаадносінаў у БССР;
— дасьледаваньне эканамічных, сацыяльна-палітычных і культурных фактараў, якія садзейнічаюць, або, наадварот, перашкаджаюць адраджэньню беларускага народу, яго нацыянальных культурных каштоўнасьцяў.

МОВА

Лёс мовы — гэта і лёс народу. Беларусь стала першай рэспублікай, у якой узьнікла небясьпека ператварэньня мовы жывога народу ў мёртвую мову. Паколькі мова — гэта аснова культуры народу, яго кансалідацыі, гарантыя яго існаваньня, значыць, перад пагрозай апынулася і беларуская нацыя. Гэта заканамерны і канчатковы вынік абавязковага масавага двухмоўя, вядучая роля ў якім належыць ня роднай мове.

Намаганьнямі бюракратыі, якая бачыла і бачыць у СССР не саюз суверэнных і раўнапраўных дзяржаваў, а ўнітарную дзяржаву з умоўным падзелам тэрыторыі па нацыянальных прыкметах насельніцтва, руская мова фактычна ператвораная з мовы-пасрэдніка ў агульнадзяржаўную мову СССР. Замест дапаможнага сродку міжнацыянальных зносінаў яна стала галоўным канкурэнтам іншых нацыянальных моваў.

БНФ лічыць антынавуковым тэзіс аб прагрэсыўнасьці і неабходнасьці гэтак званага агульнанароднага нацыянальна-рускага двухмоўя. Гэты тэзіс вынайдзены бюракратыяй у гады застою, каб апраўдаць выцясьненьне беларускай мовы, як і іншых нацыянальных моваў, з усіх сфэраў ужытку. Як паказвае гісторыя, цэлы народ, кожны яго прадстаўнік ня можа быць двухмоўны колькі-небудзь працяглы час. Такое двухмоўе — няўстойлівая сыстэма, схільная да самаразбурэньня. Родная мова, ня маючы нармальных умоваў для разьвіцьця, паступова зьнікае, а набытая замест яе іншая мова становіцца зьбедненай і штампаванай. Вынікам моўнай палітыкі бюракратыі ў Рэспубліцы стала паўмоўе — стан, пры якім чалавек не валодае належным чынам ніводнай з моваў і асуджаны на інтэлектуальную, культурную абмежаванасьць і грамадзянскую пасыўнасьць. Таму абарона беларускай мовы сілай дзяржаўных законаў павінна быць адной з функцыяў беларускай нацыянальнай дзяржавы.

Справа сумленьня і патрыятычнага абавязку кожнага Беларуса — валодаць роднаю мовай, шанаваць і вывучаць яе, карыстацца ёю ў штодзённым жыцьці.

1. БНФ «Адраджэньне» лічыць наданьне беларускай мове статусу адзінай дзяржаўнай мовы БССР справай неадкладнай і разглядае гэта як неабходную ахоўную меру, праз якую карэнная нацыя Рэспублікі можа рэалізаваць свае права на самазахаваньне.

Народны Фронт лічыць, што закон аб дзяржаўнасьці беларускай мовы павінен прадугледжваць:

— наданьне беларускай мове (на працягу вызначанага законам тэрміну) функцыяў рабочай мовы ва ўсіх установах, ведамствах, грамадзка-палітычных арганізацыях Рэспублікі. Супрацоўнікі дзяржаўных установаў і сфэры абслугі павінны валодаць беларускай, а таксама рускай мовай і даваць адказы на той мове, на якой да іх зьвяртаюцца;
— выданьне на беларускай мове ўсіх рэспубліканскіх газэтаў і часопісаў па ўсіх галінах грамадзкага жыцьця, культуры, навукі, гаспадаркі (некаторыя зь іх могуць выдавацца на некалькіх мовах), усіх раённых і шматтыражных газэтаў;
— пабеларуску павінны весьціся перадачы праграмаў Беларускага радыё і тэлебачаньня (акрамя праграмаў для нацыянальных меншасьцяў);
— навучаньне на беларускай мове ў пераважнай большасьці вышэйшых, сярэдніх і сярэдніх спэцыяльных навучальных установаў Рэспублікі (з арганізацыяй пры іх падрыхтоўчых курсаў беларускай мовы для прадстаўнікоў іншых нацыянальнасьцяў);
— гарантыі захаваньня і разьвіцьця моваў нацыянальных меншасьцяў Рэспублікі, г.зн. рэальную магчымасьць выхоўваць і навучаць дзяцей на роднай мове (з абавязковым вывучэньнем у школах беларускай мовы), мець пэрыядычныя выданьні, тэле- і радыёперадачы, тэатры, музэі, наладжваць іншую дзейнасьць, прадугледжаную статусам нацыянальна-культурнай аўтаноміі.

2. БНФ лічыць, што беларуская дзяржава павінна клапаціцца пра захаваньне роднай мовы Беларусамі за межамі БССР.

3. Рэалістычна ацэньваючы сучасную моўную сытуацыю ў Рэспубліцы, БНФ лічыць, што практычная рэалізацыя Закону аб дзяржаўнай мове БССР патрабуе адносна працяглага часу. Пасьля прыняцьця Закону пачынаць трэба з забесьпячэньня фактычнай роўнасьці беларускай і рускай моваў ва ўсіх сфэрах ужываньня, г.зн. беларуска-рускага двухмоўя з прыярытэтам для роднай мовы карэннага народу. Гэты прыярытэт паінен кампэнсаваць цяперашняе сацыяльнае нераўнапраўе моваў.

Для вырашэньня гэтых — першачарговых — задачаў БНФ лічыць неабходным:

— апублікаваць у рэспубліканскім друку для шырокага абмеркаваньня праграму "Адраджэньне беларускай мовы», распрацаваную Моўнай камісіяй Беларускага Фонду Культуры;
— стварыць дзяржаўны орган аховы беларускай мовы;
— стварыць Таварыства беларускай мовы з мэтай аб'яднаньня грамадзкіх сілаў дзеля абароны, захаваньня і разьвіцьця беларускай мовы;
— стварыць таварыства беларускай школы дзеля рэальнага ўдзелу і кантролю грамадзкасьці ў справе стварэньня нацыянальнай сыстэмы асьветы;
— тэрмінова арганізаваць курсы беларускай мовы для ўсіх работнікаў дзяржаўнага апарату, адукацыі, навукі, культуры і сфэры абслугі (з наступнай атэстацыяй);
— тэрмінова арганізаваць беларускамоўнае выкладаньне ва ўнівэрсытэтах, у пэдінстытутах, іншых гуманітарных ВНУ, увесьці ў гэтых ВНУ ўступны экзамен зь беларускай мовы; у іншых ВНУ стварыць беларускамоўныя патокі і курсы беларускай мовы; арганізаваць выданьне тэрміналягічных руска-беларускіх слоўнікаў для ўсіх тыпаў ВНУ;
— адмовіцца ад беспэрспэктыўнай практыкі стварэньня паасобных беларускіх класаў, аднавіць зачыненыя ў мінулыя дзесяцігодзьдзі ў гарадох і вёсках беларускія школы;
— улічваючы, што цяпер ва ўсіх школах Рэспублікі вучацца пераважна Беларусы, увесьці ў школах з рускай мовай навучаньня выкладаньне беларускай мовы зь 1-га класу, ураўнаць у іх колькасьць гадзінаў на вывучэньне рускай і беларускай моваў, ураўнаць заробкі настаўнікаў беларускай і рускай моваў;
— перавесьці на беларускую мову візуальную і гукавую інфармацыю ў транспарце, гандлі, у гарадох, вёсках, на дарогах;
— ажыцьцявіць іншыя неадкладныя захады для пашырэньня сфэры ўжытку беларускай мовы;
— разгледзець правамернасьць Пастановы СНК БССР «Аб рэформе беларускага правапісу» ад 1933 году. Правесьці шырокае публічнае абмеркаваньне і рэспубліканскую навуковую канфэрэнцыю з мэтай выпрацоўкі аптымальнага правапісу.

4. БНФ лічыць, што ў цяперашніх умовах увядзеньне поўнага гаспадарчага разьліку ў выдавецкай справе ня зьменіць яе арыентацыі на рускамоўную кнігу. Выдавецтвы Рэспублікі павінны атрымліваць датацыю, каб паступова нарошчваць тыражы масавых выданьняў на беларускай мове.

5. БНФ зыходзіць з таго, што беларуская літаратурная мова па-ранейшаму ўзбагачаецца пераважна з народных гаворак — скарбу беларускай і сусьветнай культуры — і выступае за захаваньне традыцыйных дыялектаў беларускай мовы, падтрымку народнай творчасьці і пісьменства на іх.

6. БНФ канстатуе, што руская мова ў СССР адыгрывае ролю мовы міжрэспубліканскіх зносінаў, адзначае важную ролю англійскай і іншых найбольш распаўсюджаных у сьвеце моваў і выступае за стварэньне жыхаром Рэспублікі ўмоваў для дасканалага авалоданьня гэтымі мовамі, а таксама мовамі суседніх народаў.

КУЛЬТУРА

БНФ «Адраджэньне» лічыць, што існаваньне чалавецтва ў шматфарбнасьці нацыяў немагчымае без свабоднай духовай і інтэлектуальнай творчасьці, духовага ўдасканаленьня кожнага чалавека, аховы каштоўнасьцяў, мінуўшчыны і культурнай пераемнасьці.

Культура і мастацтва адыгрываюць важную ролю як у распаўсюджваньні і замацаваньні дэмакратычных прынцыпаў грамадзкага разьвіцьця, так і ў кансалідацыі прагрэсыўных сілаў. Палітычная культура, культура працы і побыту непасрэдна залежаць ад узроўню агульнай культуры чалавека і народу.

1. БНФ лічыць, што ўсе пытаньні культуры і яе разьвіцьця павінны быць прыярытэтныя для грамадзтва і дзяржавы.

2. Складаныя ўмовы нацыянальнага разьвіцьця, а найбольш злачынныя дэфармацыі нацыянальнай палітыкі ў БССР у часы сталіншчыны, валюнтарызму і застою, калі ставілася мэта дэнацыяналізаваць народ, прывялі да зьнявечаньня беларускай культуры, дэградацыі народнай маральнасьці, заняпаду працоўнай традыцыі. У катастрафічным становішчы, на мяжы зьнікненьня, апынулася беларуская мова, белару-

МАТАР'ЯЛЫ ДА ПРАЕКТУ ПРАГРАМЫ БНФ

ская традыцыйная гарадзкая і вясковая культура. Вымушаная гістарычна-культурная неадукаванасьць і ўтрыманства на чужой культуры яшчэ больш аслабілі самасьвядомасьць народу, спарадзілі нацыянальны нігілізм, мяшчанства, зьнізілі імунітэт перад нашэсьцем масавай культуры.

БНФ лічыць адной з найважнейшых сваіх задачаў адраджэньне беларускай культуры, захаваньне яе самабытнасьці цэласнасьці, аднаўленьне гістарычнай культурнай пераемнасьці, стварэньне спрыяльных умоваў для далейшага яе разьвіцьця. Духоўнае адраджэньне, духоўная еднасьць народу — найвышэйшая мэта дзейнасьці БНФ.

Першаступенную важнасьць маюць абуджэньне і разьвіцьцё гістарычнай памяці і сьвядомасьці народу, аднаўленьне праўдзівай навуковай гісторыі Беларусі. У гэтай справе неабходная пастаянная і бескампрамісная барацьба з нацыянальным нігілізмам, кансэрватызмам у гістарычнай навуцы і бюракратычным кіраваньнем ёю.

3. БНФ выступае за непарушнасьць права грамадзянаў кожнай нацыянальнасьці разьвіваць сваю культуру і мову, нацыянальную школу, ствараць тэатры, музэі, культурна-асьветныя таварыствы, выдавецтвы; БНФ — за шанаваньне і рэальнае бытаваньне рытуалаў і звычаяў розных народаў, каляндарна-абрадавых і рэлігійных сьвятаў.

4. БНФ — за гарантаваны поўны сувэрэнітэт і самастойнасьць Рэспублікі ў галіне культуры, у культурных сувязях, у выдавецкай і іншай культурнай дзейнасьці.

5. БНФ выступае за ўздым культуры, самабытнага і паўнацэннага духовага жыцьця кожнага рэгіёну Рэспублікі.

6. БНФ — супраць манапалізму ідэялягічнае службы, адпаведных міністэрстваў, інстытутаў культуры. БНФ адмаўляе адміністрацыйна-загаднае ўмяшаньне ў разьвіцьцё культуры. Як бліжэйшую задачу Народны фронт разглядае атэстацыю ўсіх работнікаў, прафэсійна зьвязаных зь ідэялёгіяй і культурай, на веданьне беларускай мовы, культуры і гісторыі Беларусі.

7. Павінна быць гарантаванае права чалавека на карыстаньне культурнымі набыткамі, на вольнае самавыяўленьне ў культуры, на выбар творчага мэтаду і стылю, на пошук і экспэрымэнт — на аснове агульначалавечых гуманістычных і дэмакратычных прынцыпаў. Непарушным павінна быць права аўтара вырашаць лёс свайго твору і несьці адказнасьць за яго (з пасьлядоўным захаваньнем міжнародных нормаў аўтарскага права).

8. БНФ лічыць згубным для разьвіцьця культуры і асьветы Беларусі рэшткавы прынцып іх фінансаваньня. Недапушчальна мэханічна пераносіць на культуру прынцыпы самаакупнасьці і гаспадарчага разьліку. Клопат пра разьвіцьцё культуры і неабходнае матэр'яльнае забесьпячэньне яе — абавязак дзяржавы перад народам, яго культурнай будучыняй. БНФ — за належнае, забесьпячэньне матэр'яльнай базы культуры Рэспублікі, якое-б дазволіла праводзіць актыўную і сувэрэнную культурную палітыку. Гэтая база, у прыватнасьці, уключала-б у сябе:

— магутнасьці для кругласутачнага шматпраграмнага тэле- і радыёвяшчаньня;
— забесьпячэньне выдавецтваў сучаснай тэхнікай (шрыфтанаборнай, камп'ютэрамі і г.д.);
— рэспубліканскія фірмы грамзапісу;
— магутнасьці для вырабу відэатэхнікі, прынтэраў (друкавальных прыстаўак да камп'ютэраў);
— камп'ютэрную картатэку фондаў бібліятэк, архіваў і музэяў Рэспублікі;
— магутнасьці для апэратыўнае кансэрвацыі і пэрспэктыўнае рэстаўрацыі ўсіх помнікаў гісторыі і культуры Беларусі.

9. БНФ — за поўную публічнасьць у культурнай палітыцы, а менавіта:

— за адсутнасьць папярэдняй ідэялягічнай цэнзуры;
— за адсутнасьць ціску з боку любых арганізацыяў пры публікаваньні, экспанаваньні, паказе твораў мастацтва;
— за зьняцьцё неапраўданых абмежаваньняў на доступ да мастацкіх твораў і крыніцаў інфармацыі пра культуру; за ліквідацыю ўсіх спэцфондаў і спэцсховаў, за адлучэньне дзяржаўнае таямніцы ад сферы культуры;
— за дэцэнтралізацыю выданьня кніг і пэрыёдыкі;
— за вырашальны ўдзел грамадзкасьці ў выпрацоўцы культурнае палітыкі шляхам плебісцытаў па пытаньнях культуры, праз дабрачынныя мерапрыемствы, зборы сродкаў, талокі на аб'ектах культуры і г.д.

10. БНФ выступае за перагляд выдавецкай палітыкі на карысьць нацыянальнае культуры: за выданьне поўных збораў твораў беларускіх клясыкаў, за перавыданьне забароненых у часы сталіншчыны і застою твораў беларускай літаратуры, за пашырэньне перакладаў сусьветнай літаратуры на беларускую мову, за выданьне пабеларуску сусьветнай філасофскай клясыкі.

11. Нацыянальная культура павінна ўключацца ў сусьветны культурны працэс праз шырокае міжнароднае супрацоўніцтва ў самых разнастайных формах — ад асабістых культурных кантактаў і вольнага абмену інфармацыяй да шырокага ўдзелу ў міжнародных культурных праграмах і акцыях — як дзеля выкананьня сваёй адметнай ролі ў гэтым працэсе, так і дзеля стымуляваньня ўласнага культурнага разьвіцьця. Надзённая задача — выданьне часопісу на замежных мовах пра культуру Беларусі.

12. БНФ — за цэласнасьць нацыянальнае культуры, супраць яе штучнага падзелу на прагрэсыўную і рэакцыйную, супраць якаснай дыфэрэнцыяцыі і выключэньня з ужытку яе частак з вульгарна-класавых, каньюнктурна-ідэялягічных меркаваньняў. Рэлігійная культура — неадлучная частка культуры народу.

13. БНФ — за ўключэньне ў рэчышча нацыянальнай культуры творчай дзейнасьці і культурных здабыткаў беларусаў, што жывуць за межамі БССР і СССР, за дапамогу ім у рэалізацыі нацыянальных, культурных і моўных патрэбаў, у тым ліку ў стварэньні беларускіх школаў, культурна-асьветных арганізацыяў.

БНФ падтрымлівае імкненьне беларусаў Беласточчыны да захаваньня і разьвіцьця сваёй культуры, выступае за найшырэйшы культурны абмен паміж Беласточчынай і БССР, лічыць неабходным стварэньне консульства БССР у Беластоку.

Улічваючы гістарычна-культурнае значэньне Вільні (г. Вільнюс Літоўскай ССР) у гісторыі Беларусі, БНФ выступае ў падтрымку беларускага культурна-асьветнага руху ў Вільні і на Віленшчыне, за адраджэньне Віленскага беларускага музэю імя Луцкевіча і бібліятэкі пры ім, стварэньне беларускіх дзіцячых садкоў і школаў у раёнах Літоўскай ССР зь беларускамоўным насельніцтвам, у Вільні, а таксама ў Латвійскай ССР, РСФСР і г.д.

БНФ лічыць абавязковым шырока інфармаваць грамадзянаў БССР пра жыцьцё беларусаў за межамі Рэспублікі, стварыць адзіны грамадзкі каардынацыйны цэнтр па сувязях з суайчыньнікамі за межамі БССР.

З мэтай аб'яднаньня беларусаў і сяброў беларускага народу ва ўсім сьвеце, дзеля падтрымкі асяродкаў беларускае культуры за межамі БССР Народны Фронт прапануе стварыць Міжнароднае Беларускае Таварыства з цэнтральнай сядзібай у Менску. Таварыства будзе арганізоўваць абмен творчымі і турысцкімі паездкамі, канфэрэнцыі, фэстывалі, моўныя курсы, пэрыядычныя сусьветныя зьезды беларусаў і сяброў беларускага народу.

14. БНФ лічыць найважнейшай умовай захаваньня і разьвіцьця нацыянальнай культуры яе пераемнасьць, непарыўнасьць традыцыяў.

Бяручы пад увагу адсутнасьць у БССР пэрспэктыўнае праграмы разьвіцьця нацыянальнай культуры, БНФ прапануе пачаць распрацоўку навукова абгрунтаванай канцэпцыі і складаньне праграмы ўсебаковага разьвіцьця беларускай культуры на бліжэйшы час і аддаленую пэрспэктыву. Стрыжнем такой канцэпцыі БНФ лічыць апірышча на народную культуру, духовыя каштоўнасьці народу, шматвяковыя здабыткі прафэсійнага мастацтва Беларусі.

Адраджэньне ўсіх відаў традыцыйнай народнай культуры — надзённая задача грамадства. Вырашаць яе трэба мэтанакіраванай дасьледчай, зьбіральніцкай, асьветнай працай, падлучэньнем да здабыткаў нацыянальнай народнай культуры ўсяго насельніцтва Рэспублікі, у першую чаргу дзяцей і моладзі. Таму неабходна шырокае ўвядзеньне беларускага фальклёру ды іншых відаў народнай творчасьці ў праграму ўсіх ступеняў адукацыі.

БНФ падтрымлівае ідэю стварэньня навукова-практычных цэнтраў дасьледаваньня і адраджэньня фальклёру і традыцыйнага мастацтва.

БНФ выступае за адраджэньне і афіцыйнае прызнаньне традыцыйных народных сьвятаў і звычаяў: Каляды, Вялікадня, Гуканьня Вясны, Купальля, Дажынак і г.д., нацыянальных дзён памяці: Радаўніцы і Дзядоў; супраць навязваньня людзям штучных абрадаў і сьвятаў.

15. Насьпела патрэба ў істотнай рэарганізацыі ўсёй музэйнай справы Беларусі, каб музэі сталіся сродкам гістарычнай і культурнай адукацыі народу, яго патрыятычнага выхаваньня, скарбніцай матэрыялізаванай нацыянальнай гісторыі, культуры, духовасьці. Неабходны ўсебаковы, аб'ектыўны, без прыніжанасьці, ідэялягічнай зададзенасьці і вульгарнай сацыялягізацыі паказ у музэйных экспазыцыях гістарычнага шляху Беларусі. Паўстала пытаньне мэтанакіраванай падрыхтоўкі кваліфікаваных музэйных кадраў, стымуляваньне іхнае працы.

Неабходна стварыць шэраг музэяў, безь якіх немагчымае паўнацэннае духовае існаваньне нацыі: найперш Нацыянальнага гістарычнага музэю, Музэю пісьменства і кнігі Беларусі, музэяў нацыянальнага беларускага мастацтва, этнаграфіі, археалёгіі, навукі, Нацыянальнага музэю прыроды і інш. Патрэбна значна больш рэлігійных гістарычных, краязнаўчых, літаратурных, мэмарыяльных, мастацкіх музэяў, музэяў народнай творчасьці і інш.

Патрабуе падтрымкі і стымуляваньня рэспубліканскі краязнаўчы рух.

16. Беларускі нацыянальны тэатр (народны і прафэсійны), маючы даўнюю і плённую творчую гісторыю, выключныя заслугі перад беларускім адраджэнскім рухам, знаходзіцца ў стане заняпаду. З улікам таго, што тэатр — адна з найважнейшых галінаў культуры, БНФ заклікае адмовіцца ад згубнай практыкі разгляду тэатраў як прыбытковых прадпрыемстваў. Беларускія тэатры павінны быць ува ўсіх абласных цэнтрах і іншых буйных гарадох.

17. У Рэспубліцы фактычна адсутнічае нацыянальны кінэматограф: ня выхаваныя сапраўдныя, з глыбокім веданьнем беларускай культуры, гісторыі, мовы нацыянальныя рэжысэрскія і акторскія кадры, не ствараюцца (за адзінкавымі выключэньнямі мастацкія, дакумэнтальныя і мультыплікацыйныя кіна- і тэлефільмы на беларускай мове. БНФ выступае за стварэньне адпаведнай базы для дубляваньня ўсіх стужак, што трапляюць у кінапракат і на тэлебачаньне Рэспублікі, на беларускую мову, за прыняцьце рашучых захадаў дзеля выпраўленьня становішча ў беларускім кінэматографе.

18. БНФ дамагаецца звароту на Радзіму ўсіх гістарычных і культурных каштоўнасьцяў Беларусі, у тым ліку архіваў, бярэ чынны ўдзел у ахове помнікаў гісторыі і культуры, дамагаецца крымінальнага пакараньня вінаватых у разбурэньні помнікаў. БНФ лічыць неабходным тэрмінова стварыць канкрэтную праграму, вывучэньня, аховы і рэстаўрацыі ўсіх помнікаў гісторыі і культуры Беларусі, дамагчыся выкананьня пастановаў па ахове і рэстаўрацыі помнікаў.

19. БНФ патрабуе аднаўленьня народных, гістарычыах назваў гарадоў, вёсак, вуліц, плошчаў і г.д., звароту гістарычнай назвы сталіцы БССР — Менск, а ў пэрспэктыве перагляду ўсіх назваў, якія не адпавядаюць беларускім гістарычна-культурным рэаліям, будзе дамагацца ўшанаваньня ў назвах вуліц і плошчаў памяці сыноў і дачок Беларусі, што ахвяравалі сябе дзеля яе свабоды, незалежнасьці, культурнага росквіту. БНФ патрабуе скасаваньня ўсіх геаграфічных і адміністрацыйных назваў, зьвязаных са сталіншчынай, дэмантажу помнікаў і зьняцьця мэмарыяльных дошак асобам, вінаватым у сталінскіх злачынствах.

20. БНФ выступае за ўшанаваньне памяці рэпрэсіяваных у часы сталіншчыны: за ўстаноўку помнікаў, узьвядзеньне мэмарыялаў на месцах расстрэлаў і пахаваньня ахвяраў, стварэньне мэмарыяльна-інфармацыйнага цэнтру «Мартыралёг Беларусі».

21. БНФ лічыць нацыянальную гістарычную сымболіку — гэрб «Пагоня», бел-чырвона-белы сьцяг, іншыя гэральдычныя сымбалі, сьцягі, спалучэньні колераў, песьні — неадлучнай часткай гісторыі і канцэнтраваным увасабленьнем самасьвядомасьці і кансалідацыі нацыі. Існаваньне сымболікі ў гістарычным часе аб'ектыўнае і не павінна залежаць ад зьмены палітычных і сацыяльных умоваў, ідэялягічнай каньюнктуры. БНФ выступае за адраджэньне і афіцыйнае прызнаньне беларускай нацыянальнай, гістарычнай, рэгіянальнай, гарадзкой сымболікі, гістарычных патрыятычных песень-гімнаў. БНФ адзначае, што прыняты ў часы сталіншчыны Дзяржаўны гімн БССР не атрымаў усенароднага прызнаньня.

22. Прырода — частка нацыянальнай культуры, магутны фактар фармаваньня нацыянальнага характару, духовасьці народу, яго эстэтычнага сьветаўспрыманьня. Разам з экалягічнай аховай асяродзьдзя паўстае неабходнасьць абароны культурна-эстэтычнай каштоўнасьці беларускага ляндшафту ад яго разбурэньня ў выніку бяздумнага гаспадараньня, рэалізацыі экалягічна небясьпечных праектаў, бязладнага гарадзкога і сельскага будаўніцтва, ігнараваньня шматвяковай народнай будаўнічай традыцыі зь яе законамі гарманічнай арганізацыі асяродзьдзя. Дзеля захаваньня характэрных для рэгіёнаў ляндшафтаў, унікальных прыродных комплексаў неабходна стварыць шэраг нацыянальных паркаў, значна павялічыць колькасьць прыродных запаведнікаў, рэстаўраваць, аднаўляць зьнявечаныя чалавекам ляндшафты. Павінна быць абавязковай экспэртыза буйных будаўнічых, гаспадарчых праектаў на адпаведнасьць нацыянальна-культурным інтарэсам Рэспублікі.

23. БНФ разглядае фізычную культуру і спорт як частку нацыянальнай культуры і выступае за сувэрэннасьць Рэспублікі ў гэтай сфэры, за прамыя міжнародныя спартыўныя кантакты і прамое нацыянальнае прадстаўніцтва ў міжнародных спартыўных арганізацыях, за стварэньне Беларускага Алімпійскага камітэту і ўдзел у Алімпійскіх гульнях, чэмпіянатах сьвету і іншых спаборніцтвах нацыянальнай каманды. БНФ — за масавае разьвіцьцё ў Рэспубліцы народнага спорту (фізкультуры) і рэарганізацыю дзіцячага здароўя насельніцтва Беларусі, за зварот народных спартыўных гульняў і спаборніцтваў, за разьвіцьцё прафэсійнага спорту, арганізаванага на міжнародна прызнаных прынцыпах дзейнасьці, аплаты працы спартсмэнаў, іх сацыяльнага забесьпячэньня і г.д.

24. БНФ лічыць, што дасьледаваньне беларускай культуры, яе гісторыі і сучаснага стану, яе сацыяльна-эканамічных, філасофскіх, эстэтычных, маральна-этычных, мастацкіх, лінгвістычных і іншых праблемаў павінна стаць прыярытэтным кірункам у дасьледчай дзейнасьці навуковых установаў, кафэдраў грамадазнаўчага і гуманітарнага профіляў ВНУ.

(Заканчэньне ў наступным нумары)